

Študija

Položaj, raba jezika in perspektive slovenske narodne skupnosti na Koroškem

Temelji za sprejemanje odločitev na podlagi registrskih podatkov
za politiko narodne skupnosti v 21. stoletju

Študijo je financiral Urad zveznega kanclerja na Dunaju

september 2022

OGM

raziskave in komunikacija
Bösendorferstrasse 2
1010 Dunaj
01/50650
office@ogm.at
www.ogm.at
twitter: @OGM_at

Vsebina

Uvod.....	3
Zahvala in priznanje.....	5
Metodologija.....	6
Sekundarni statistični podatki	6
Primarna statistična raziskovanja	7
Demografski razvoj v 21. stoletju	9
Zgodovinsko ozadje	9
Ekološki pristop: Tipizacija vasi.....	10
Nazadujoč demografski razvoj	11
... predvsem zaradi izseljevanja izobraženih žensk	12
Rastoča »diaspora« na Dunaju in v Gradcu.....	14
Revitalizacija s priseljevanjem iz Slovenije?	17
Potrjevanje s sprotnim vrednotenjem šolske statistike	20
Sklep	22
Raba jezika v vsakdanjem življenju.....	24
Slovenščina se večinoma uporablja v zasebnem okolju	24
Povratna slovenska komunikacija s partnerico/jem.....	25
Zaostanek pri vidnosti v javnem prostoru je treba nadoknaditi	27
Celostni pogled na sistem dvojezičnega izobraževanja	29
Zgodovinsko ozadje	29
Le vsak šesti otrok je deležen predšolske dvojezične oskrbe.....	30
Osnovne šole: Veliko dvojezičnosti dopoldan	31
... popoldan pa bistveno manj	33
Mešani rezultati za nižje in višje sekundarno izobraževanje.....	34
Sklep	37
(Družbeni) mediji: Ponudba vs. povpraševanje	40
Upadanje porabe lastnih medijev koroških Slovenk/cev	40
Dvojezične spletne strani.....	42
Pogosta uporaba <i>Facebooka</i> ; aktivna je le polovica računov	44
Sklep	46
Identiteta in sobivanje z večinskim prebivalstvom.....	47

Močan subjektivni občutek pripadnosti etnični skupini.....	47
Društva kot »varen prostor«	50
Uravnoteženo mnenje o predstavniških organizacijah	51
Trenutni sproščeni odnos med slovensko narodno skupnostjo in nemško govorečim večinskim prebivalstvom	53
Gospodarske prednosti dvojezičnosti bi bilo treba bolj poudariti	54
Sklep.....	55
Spremna beseda dr. Brigitte Busch.....	57
Nekaj pripomb z jezikovnega vidika	57
Seznam slikovnega gradiva	62
Okrajšave.....	64

Uvod

Uvodno poglavje opisuje raziskovalni interes, organizacijo študije in strukturo poročila.

OGM research & communication (v nadaljevanju OGM) je v okviru programa financiranja narodnih skupnosti februarja 2021 oddal vlogo za financiranje raziskovalnega projekta, ki naj bi s široko paleto metod analiziral položaj, rabo jezika in perspektive slovenske narodne skupnosti na Koroškem v 21. stoletju. Ob 100-letnici koroškega plebiscita in 10-letnici dogovora o postavitvi dvojezičnih krajevnih napisov, pa tudi 20 let po zadnjem običajnem popisu prebivalstva s trdnimi demografskimi podatki, je bil tak projekt nujno potreben. Poleti 2021 je bila vloga za financiranje odobrena, projekt pa se je v letih 2021–2022 izvajal v sodelovanju s Sosvetom za slovensko narodno skupnost in z Oddelkom za narodne skupnosti pri Uradu zveznega kanclerja.

OGM, ki je od devetdesetih let prejšnjega stoletja za različne naročnike izvajal raziskave o narodni skupnosti koroških Slovencev in gradiščanskih Hrvatov, je imel ustrezno strokovno znanje in izkušnje ter vzpostavljene stike z organizacijami slovenske narodne skupnosti. Vodenje projekta je zaupal raziskovalki, pripadnici slovenske narodne skupnosti, in demografu, raziskovalcu narodnih skupnosti v uradnih statistikah.

Raziskovalni projekt vsebinsko analizira zlasti naslednje teme:

- trenutna raba in znanje slovenskega jezika v gospodinjstvu, izobraževanju, poklicnem življenju, na uradih in v prostem času,
- druge značilnosti, ki oblikujejo identiteto,
- vpliv jezikovne podpore in drugih značilnosti za ohranjanje dvojezičnosti,
- učinek podpornih ukrepov za ohranitev slovenske narodne skupnosti,
- praktične ovire pri uporabi slovenskega jezika v vsakdanjem življenju,
- razlogi morebitne upadajoče rabe jezika,
- vpliv medijev (koroškoslovenski mediji, splošni in družbeni mediji),
- mnenje prebivalcev območja slovenske narodne skupnosti o dvojezičnosti, rabi jezika in kulturi,
- dvojezično šolstvo,
- samopodoba pripadnikov slovenske narodne skupnosti na Koroškem,
- dejavniki konflikta med koroškimi Slovenci in večinskim prebivalstvom,
- perspektive slovenske narodne skupnosti na Koroškem v 21. stoletju.

Osrednji statistični cilji projekta:

- 20 let po zadnjem običajnem popisu prebivalstva odpraviti obstoječe vrzeli v podatkih o demografskih strukturah slovenske narodne skupnosti,
- skladno z enotno metodologijo prvič pripraviti obsežen pregled celotnega dvojezičnega izobraževalnega sistema od osnovnega do višjega sekundarnega izobraževanja,
- pridobitev reprezentativnih rezultatov o medijski rabi in ponudbi digitalnih medijev.

Bistveni organizacijski elementi raziskovalnega projekta so bili čim širše sodelovanje s Sosvetom za slovensko narodno skupnost pri Uradu zveznega kanclerja v sodelovanju z Oddelkom za narodne skupnosti pri Uradu, vključevanje lokalnih županov in občin ter medijev narodne skupnosti koroških Slovencev, pa tudi sodelovanje z akademskimi raziskovalci.

OGM je med izvajanjem projekta s Sosvetom za slovensko narodno skupnost pri Uradu zveznega kanclerja organiziral štiri večje dogodke, na katerih je predstavil mejnike projekta in o njih razpravljal, in sicer oktobra 2021 ter januarja, aprila in junija 2022. Aktivno sodelovanje članic/ov Sosveta za slovensko narodno skupnost v razpravi o rezultatih je bil dragocen prispevek za končno poročilo, ki je bilo v obeh jezikih končano poleti 2022. OGM za jesen 2022 načrtuje strokovna predavanja in predstavitve.

Struktura poročila: opisu metodologije in navedbi številnih uporabljenih virov sledi pregled demografije in rabe jezika v vsakdanjem življenju. Sledijo glavni dejavniki, ki vplivajo na rabo in ohranjanje jezika, in sicer dvojezični izobraževalni sistem in raba medijev v narodni skupnosti. Poročilo v nadaljevanju obravnava vprašanja organizacije in identitete ter razpoloženja slovenske narodne skupnosti v primerjavi z razpoloženjem nemško govorečega večinskega koroškega prebivalstva. Na koncu poročilo povzema glavne ugotovitve študije in navaja priporočila za nadaljnje ukrepanje.

Zahvala in priznanje

K uspehu projekta so prispevali številni posamezniki in institucije; OGM se jim ob tej priložnosti zahvaljuje in jim izraža priznanje.

Najprej omenjamo Urad zveznega kanclerja in pri njem ustanovljeni Sosvet za slovensko narodno skupnost pa tudi predstavniške organizacije narodne skupnosti, župane in vodje občinskih uradov, angažirane predstavnice/ke medijev, gospo Martino Weinfurtner z Direktorata za izobraževanje na Koroškem; zahvaljujemo se tudi jezikoslovki, prof. Brigitte Busch, za sodelovanje in epilog, v katerem je študijo postavila v kontekst in jo komentirala z lingvističnega vidika.

Še zlasti se zahvaljujemo 1.200 Korošicam/cem, ki so sodelovale/i v reprezentativni raziskavi na osrednjem dvojezičnem območju, in strokovnjakinjam/om, ki so sodelovali v kvalitativnih intervjujih:

Ana Einspieler

Ajda Sticker

Alina Zeichen

Bernard Sadovnik, SKS

Ela Grilc

Eva Hartmann

George Gombos

Gitka Opetnik

Hanzi Tomažič

Julija Schellander

Karl Hren

Lena Kolter

Manuel Jug

Marko Loibnegger

Martina Piko-Rustia

Milan Obid

Mitja Rovšek

Nadja Kramer

Narodni svet koroških Slovenk/cev

Članica in član Kluba slovenskih študentk* in študentov* na Koroškem

Rudolf Vouk

Sabine Sandrieser

Zalka Kelih in Martin Kuchling

Metodologija

Poglavje navaja v študiji uporabljene vire podatkov in raziskovalne metode.

Za odgovore na v prejšnjem poglavju zastavljena vprašanja so bili uporabljeni različne metode in podatki. Že obstoječi (»sekundarni statistični«) podatki so bili povezani in analizirani, zbrani pa so bili tudi lastni (»primarni statistični«) podatki.

Sekundarni statistični podatki

OGM je lastno metodo pridobivanja zanesljivih najnovejših podatkov o demografskih strukturah in trendih narodne skupnosti razvil iz anonimiziranih podatkov centralnega registra prebivalstva. Metodo, ki temelji na tipizaciji krajev iz popisa prebivalstva 2001, združenim s podatki iz registra, je OGM uskladal s strokovnjaki/njami iz avstrijskega statističnega urada, prav tako pa je pri njem naročil potrebne posebne podatke iz registra prebivalstva. OGM je pri avstrijskem statističnem uradu naročil tudi podatke iz šolske statistike, s katerimi je na sodoben način (v skladu z razvojem podatkov zadnjih let) analiziral pogovorni jezik osnovnošolk/cev na dvojezičnem območju.

Za obravnavo dvojezičnega izobraževanja in dvojezičnega popoldanskega varstva so bile najprej raziskane in dosledno obdelane številne statistike koroškega Direktorata za izobraževanje (med drugim Letno poročilo Oddelka za manjšinsko šolstvo). Za obravnavo dijakov od 5. do 8. in od 9. do 12. razreda je na dvojezičnem območju poleg lokalnih srednjih šol, gimnazije v Velikovcu in Višje šole za gospodarske poklice v Šentpetru pri Šentjakobu v Rožu pomembna tudi Slovenska gimnazija v Celovcu, na katero se del dijakinj/ov dnevno vozi; v ta namen so bili pridobljeni podatki iz usklajene statistike zaposlovanja¹ združeni s podatki Direktorata za izobraževanje.

Za področje predšolske vzgoje so objavljene podatke Dežele Koroške o subvencijah najprej združili s podatki o stopnji dvojezičnosti iz Koroškega političnega letopisa 2021² (celotna ustanova je dvojezična, posamezne skupine so ali dvojezične ali pa jim je ta ponujena kot tečaj). Združene podatke so primerjali s statističnimi podatki o dnevnem varstvu iz avstrijskega statističnega urada.³ To je prvič omogočilo veljavno oceno obsega dvojezičnega predšolskega varstva in znanje o celotni dvojezični vzgoji dopolniti s pomembnim indikatorjem.

Na priporočilo Sosveta za slovensko narodno skupnost je bilo »osrednje območje« narodne skupnosti v analizah usklajeno z Zakonom o manjšinskem šolstvu iz leta 1958. V analizah so občine razdeljene v dve skupini. V prvi skupini je tistih osem občin,⁴ v katerih je bil delež pripadnikov slovenske narodne skupnosti ob popisu prebivalstva 2001 višji od 15 odstotkov, v drugi pa so občine, v katerih ta delež leta 2001 ni bil višji od 15 odstotkov. Razdelitev občin je razvidna iz

¹ Abgestimmte Erwerbsstatistik.

² Kärntner Jahrbuch für Politik 2021.

³ Kindertagesheimstatistik Statistik Austria.

⁴ Pliberk, Železna Kapla-Bela, Bistrica nad Pliberkom, Globasnica, Bilčovs, Šentjakob v Rožu, Žitara vas in Sele.

priloženega zemljevida: https://www.ogm.at/wp-content/uploads/2022/07/koroska_gruppen_aufteilung.html

Osem občin, v katerih je delež etničnih skupin ob popisu prebivalstva 2001 presegal 15 odstotkov, je obarvanih rdeče, preostalih 28 občin pa oranžno. S črtkami označene občine zaradi združevanja občin po letu 1958 niso v celoti vključene v Zakon o manjšinskem šolstvu. S klikom na občino se prikažeta njeno ime in delež pripadnic/kov slovenske narodne skupnosti glede na popis prebivalstva 2001.

Primarna statistična raziskovanja

Osrednji del lastnega zbiranja podatkov je bilo reprezentativno povpraševanje na dvojezičnem območju. Izvedeno je bilo v devetih občinah⁵ z visokim deležem slovenskega prebivalstva iz popisa prebivalstva 2001. Vsa gospodinjstva v omenjenih občinah so marca/aprila 2022 po pošti prejela dvojezično pismo s pozivom k sodelovanju v spletni anketi (metoda *push-to-web*).

Z geslom zaščiten sodelovanje, pri katerem so iz vsakega gospodinjstva lahko sodelovale največ tri osebe, je bilo mogoče do začetka maja 2022. Vprašalnik se je lahko izpolnjeval v nemškem ali slovenskem jeziku. Različna vprašanja so bila prilagojena pripadnosti sodelujoče osebe ciljni skupini.

V raziskavi je sodelovalo 562 avstrijskih državljanek/ov z dobrim do tekočim znanjem slovenščine, 580 avstrijskih državljanek/ov z neznatnim ali s slabim znanjem slovenščine in 50 slovenskih državljanov EU (brez dvojnega državljanstva). Odziv je ustrežal demografski in socialni strukturi na osrednjem območju (starost, spol, zaposlenost, poklicni status) in je bil v občinah povezan z deležem slovensko govorečega prebivalstva v letu 2001.

Povpraševanje je povprečno trajalo deset minut, več kot 95 odstotkov oseb, ki so začele izpolnjevati vprašalnik, ga je izpolnilo v celoti. Vse ciljne skupine so na koncu vprašalnika v veliki meri uporabile možnost navajanja odprtih informacij, kar kaže na pomembnost teme in zaupanje v raziskavo. K temu so pomembno prispevali spremno pismo z logotipom Urada zveznega kanclerja, informacije, ki so jih prebivalcem občin posredovali župani in vodje uradov, ter spremljajoče medijske informacije (ORF Kärnten/Koroška, *Kleine Zeitung*, *Völkermarkter Leben*, Radio Agora).

Pred kvantitativno reprezentativno raziskavo je OGM z namenom generiranja teme opravil obsežne kvalitativne intervjuje s strokovnjaki/njami z različnih področij (npr. s športnimi in kulturnimi društvi, predstavniškimi organizacijami, z izobraževalnimi ustanovami, mediji, s podjetji, z znanstveniki).

Na začetku jeseni 2021 je bilo opravljenih 15 večinoma odprtih in nestrukturiranih intervjujev. 30- do 60-minutni intervjuji so v nemščini ali slovenščini potekali osebno (na Dunaju ali Koroškem), po telefonu ali spletu. Sledili sta transkripcija in kvantitativna analiza vsebine, ki je pokazala pogostost

⁵ Pliberk, Železna Kapla-Bela, Bistrica nad Pliberkom, Globasnica, Straja vas, Bilčovs, Šentjakob v Rožu, Žitara vas in Sele.

obravnavanih tem in določili konkretne teme za drugi del intervjujev. V vprašanja za drugi del intervjujev so vključili tudi vsa v prvem delu zaznana nasprotja.

Spomladi 2022 so opravili še 13 poglobljenih strukturiranih in polstrukturiranih intervjujev o konkretnih temah, na nekatere od njih so bili podani tudi pisni odgovori. Ti intervjuji⁶, razprave in prispevki na sestankih Sosveta za slovensko narodno skupnost so bili vključeni v pripravo vprašalnika za reprezentativno povpraševanje.

Poročilo navaja tudi izbrane citate iz osebnih anonimiziranih intervjujev.

Za analizo družbenih omrežij je OGM zbiral podatke o spletni ponudbi in dejavnostih 96 društev in ustanov, ki jih lahko uvrstimo v slovensko narodno skupnost (na podlagi seznamov subvencij Urada zveznega kanclerja, seznamov osrednjih organizacij in navedb v kvalitativnih intervjujih). S pregledom dokumentacije so se podatki skladno s strukturiranim kontrolnim seznamom zbirali januarja in februarja 2022.

⁶ Prvi in drugi del intervjujev.

Demografski razvoj v 21. stoletju

Poglavje predstavlja podatke o strukturi in razvoju prebivalstva po zadnjem običajnem popisu prebivalstva 2001, s čimer odpravlja precejšnjo vrzel v demografskih podatkih o narodni skupnosti.

Zgodovinsko ozadje

Kvantitativno raziskovanje slovenske narodne skupnosti na Koroškem se je v Avstriji tradicionalno izvajalo v obliki popisov prebivalstva (prvič leta 1880). Popisi so se izvajali v desetletnih intervalih in so večinoma spraševali po pogovornem jeziku. Zanimalo jih je število avstrijskih državljan/ov, ki so kot svoj pogovorni jezik navedli slovenščino (samo ali v kombinaciji z nemščino ali drugimi jeziki), pri čemer je bila delno vključena tudi navedba »Windisch«.

Jezikovne raziskave v okviru popisov so bile večkrat kritizirane, npr., da je na rezultate vplivalo tudi politično vzdušje (spomnimo se agresivnega razpoloženja proti koroškim Slovencem ob *Ortstafelsturm* leta 1972). Kljub temu podatki dajejo jasno podobo, zlasti v dolgoročni primerjavi: prvič, število pripadnic/kov slovenske narodne skupnosti na Koroškem se je v 20. stoletju močno zmanjšalo, in sicer s 75.000 na 13.000.⁷ Drugič, zlasti od sedemdesetih let prejšnjega stoletja se pogovorni jezik »slovenščina« pogosteje uporablja zunaj tradicionalnega območja poselitve. Zaradi gospodarskega prestrukturiranja in izboljšane izobraževanja se je veliko pripadnic/kov narodne skupnosti preselilo zlasti v večja mesta.⁸

Popis prebivalstva 2001 je pokazal, da je na celotnem območju Koroške 12.600 Avstrijk/cev s (tudi) slovenščino kot pogovornim jezikom, od tega 10.600 na osrednjem območju (36 podeželskih občin na območju veljavnosti⁹ Zakona o manjšinskem šolstvu iz leta 1958), 1.500 v Celovcu in Beljaku ter le 500 v preostalih 95 koroških občinah.

Po popisu prebivalstva 2001 je bil v Avstriji iz lokalnih registrov prebivalstva občin oblikovan centralni register prebivalstva (ZMR). Z njim je bila ustvarjena izjemno obsežna, natančna in učinkovita podatkovna baza za avstrijsko prebivalstveno statistiko (register prebivalstva, statistika migracij, registrski popis in usklajena statistika zaposlovanja).¹⁰ Vendar pa ZMR ne vsebuje podatkov o pogovornem jeziku, ta pa ni vključen niti v noben drug register. To je povzročilo, da kljub na splošno bistveno izboljšani prebivalstveni statistiki že več kot 20 let ni na voljo posodobljenih demografskih podatkov o narodni skupnosti. Zadnji podatki iz popisa prebivalstva 2001 so bili že tako zastareli, da so bile nekatere politične in upravne odločitve sprejete na podlagi zelo nenatančnih podatkov.¹¹

⁷ Za podrobnejši razvoj glej Dežela Koroška: Poročilo o položaju slovenske manjšine na avstrijskem Koroškem, str. 38.

⁸ Glej J. Ladstätter: Volkszählung 2001: Umgangssprache in Kärnten: Vorläufige Ergebnisse. Statistische Nachrichten, maj 2002, str. 328–333.

⁹ Razmejitev zaradi združevanja občin po letu 1958 ni povsem natančna, je pa uporabna za statistično obdelavo.

¹⁰ Od leta 2014 obstaja tudi centralni register o rojstvih, smrtih in porokah.

¹¹ Opozoriti je treba, da število oseb, ki pripadajo narodni skupnosti, ne bi smelo biti odločilen dejavnik nekaterih pravnih odločitev. Pomembna je njihova zaščita, in to ne glede na število njenih pripadnic/kov.

Glavna prispevka pričujočega raziskovalnega projekta sta bila zato razvoj in uporaba metode za zapolnitev vrzeli v demografskih podatkih, kar je podrobneje opisano v nadaljevanju.

Ekološki pristop: Tipizacija vasi

ZMR¹² kot temeljno regionalno informacijo vsebuje številko objekta (tj. šifro stavbe) in tako omogoča tudi vrednotenje manjših lokalnih skupnosti v posameznih občinah. Podatki o kraju so še zlasti zanimivi, saj so bili podrobni podatki o pogostosti pogovornega slovenskega jezika po krajih zbrani tudi iz popisa prebivalstva 2001. V ZMR so podatki o naseljih od leta 2008 skoraj popolni (več kot 99,8-odstotni); nekaj manjkajočih podatkov se v glavnem nanaša na prebivalke/ce novih stavb, ki so še brez dodeljene številke nepremičnine.

V 36 občinah na osrednjem območju narodne skupnosti je približno 800 krajev, ki so bili leta 2001 razdeljeni po naslednjih deležih slovensko govorečih:

Tabela 1: Razporeditev tipov vasi (glede na delež slovensko govorečih v letu 2001) na osrednjem območju

Delež slovensko govorečih	Število krajev	Prebivalstvo na dan 15. 5. 2001
Manj kot 5 %	434	69.700
5 do manj kot 15 %	154	30.800
15 do manj kot 30 %	91	11.600
30 % in več	93	10.400

Vir: Poizvedba po podatkih avstrijskega statističnega urada (popis prebivalstva 2001), koncept OGM.

Glede na zelo majhne vasi (v povprečju imajo 160 prebivalcev) gornja razvrstitev zelo natančno določa lokalno koncentracijo pripadnikov etničnih skupin na osrednjem območju v letu 2001. Rezultati različnih vasi v posameznih občinah omogočajo boljše razlikovanje, kot zgolj rezultati na ravni občine.

Za pričujoče poročilo so omenjene tipe krajev statistično združili s podatki iz ZMR; značilnost »tip kraja 2001« so uporabili za vsak niz podatkov v ZMR vse od leta 2008. T. i. ekološka metoda omogoča predstavitev demografskega razvoja in strukture za zgoraj navedene tipe naselij od popisa prebivalstva 2001 do vključno 1. 1. 2021; s tem je bila po več kot 20 letih zapolnjena precejšnja demografska vrzel.

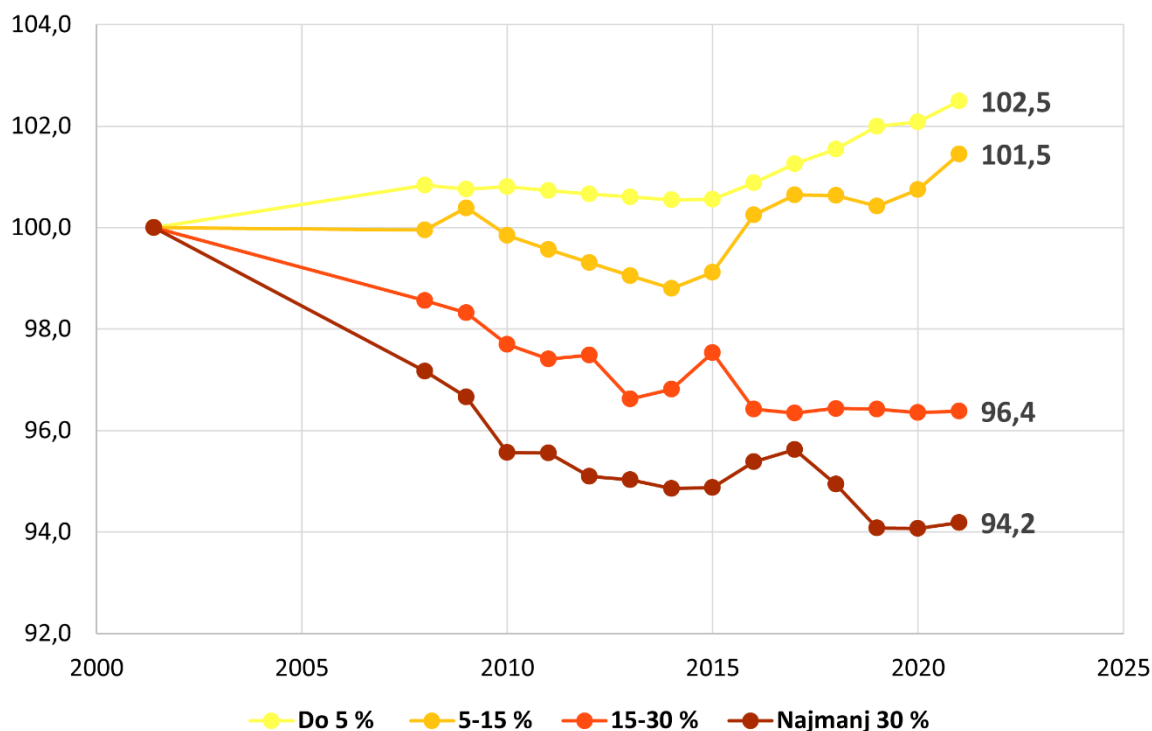
¹² Ta longitudinalna analiza še zlasti ponazarja prednosti demografske analize, ki temelji na podatkih ZMR.

Nazadujoč demografski razvoj ...

Kot kaže Grafikon 2, je bil za demografski razvoj v zadnjih 20 letih značilen nadaljnji upad števila pripadnikov slovenske narodne skupnosti na osrednjem območju: bolj ko je bil kraj leta 2001 »slovenski«, bolj se je zmanjševalo njegovo prebivalstvo. V občinah, kjer je bil leta 2001 delež slovenskega prebivalstva večji od 30 odstotkov, se je v 20 letih število prebivalcev zmanjšalo za šest odstotkov, medtem ko se je v občinah, kjer je bil delež slovenskega prebivalstva manjši od 15 odstotkov, število prebivalcev nekoliko povečalo.

Glede na časovno obdobje je ta razpon v glavnem enakomeren. Posamezna leta (npr. po begunski krizi v letih 2015/16) kratkotrajno odstopajo od razvoja, ne spreminjajo pa dolgoročnega trenda. Nadaljnji upad števila predstavnikov etnične skupine na osrednjem območju v 21. stoletju je torej dolgoročen pojav, ki nadaljuje razvoj iz prejšnjih desetletij.

Grafikon 2: Razvoj prebivalstva (2001 = 100) na osrednjem območju po tipu kraja

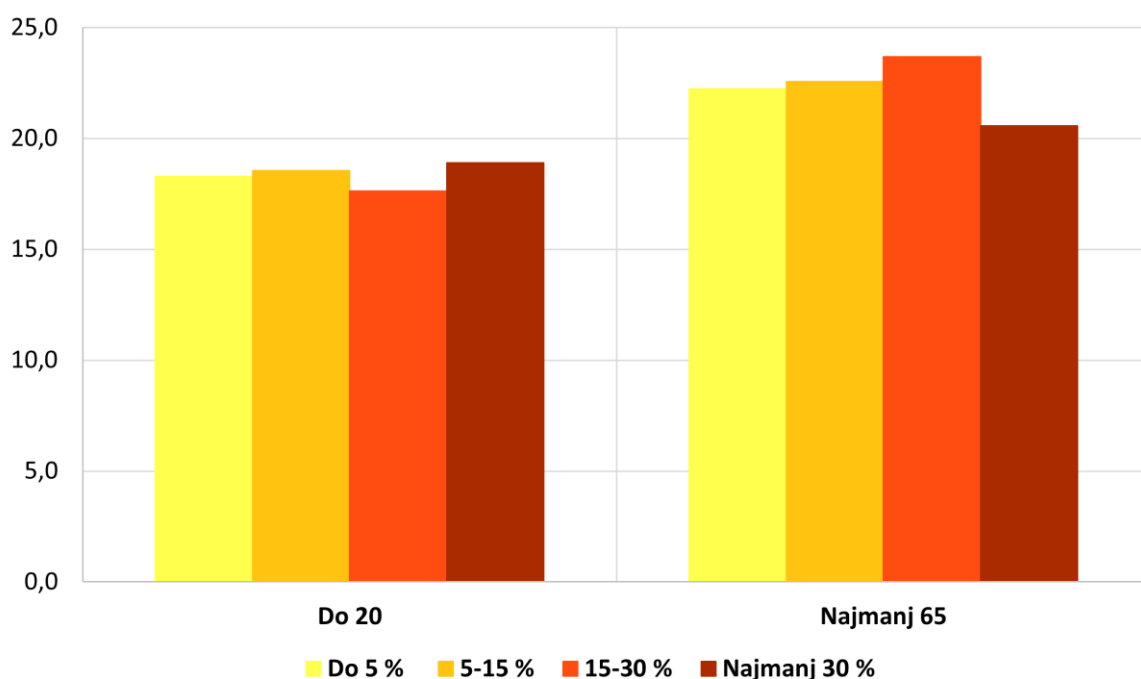

Vir: Poizvedba po podatkih avstrijskega statističnega urada (popis prebivalstva 2001, združen s centralnim registrom prebivalstva), koncept in predstavitev OGM. Tip kraja se nanaša na delež slovensko govorečih v letu 2001.

... predvsem zaradi izseljevanja izobraženih žensk

Upadanje števila prebivalcev je posledica dveh dejavnikov: število smrti presega število rojstev in/ali izseljevanje presega priseljevanje, ki ju je treba glede na njune politične posledice različno ocenjevati. Če bi bila razlika, razvidna iz Grafikona 2, predvsem posledica spremenjene starostne strukture, bi lahko upadanje narodne skupnosti razlagali kot biološko in ne socialno. Vendar deleži starostnih skupin, mlajših od 20 in starejših od 65 let, v Grafikonu 3 kažejo zelo podobno starostno strukturo v vseh tipih vasi, zato rojstva in smrti ne morejo biti razlog razpona. Občine z največjim deležem Slovencev imajo celo relativno mlado prebivalstvo.¹³

Grafikon 3: Delež posameznih starostnih skupin (v odstotkih) na dan 1. 1. 2021 na osrednjem območju po tipu kraja

Vir: Poizvedba po podatkih avstrijskega statističnega urada (popis prebivalstva 2001, združen s centralnim registrom prebivalstva), koncept in predstavitev OGM. Tip kraja se nanaša na delež slovensko govorečih v letu 2001.

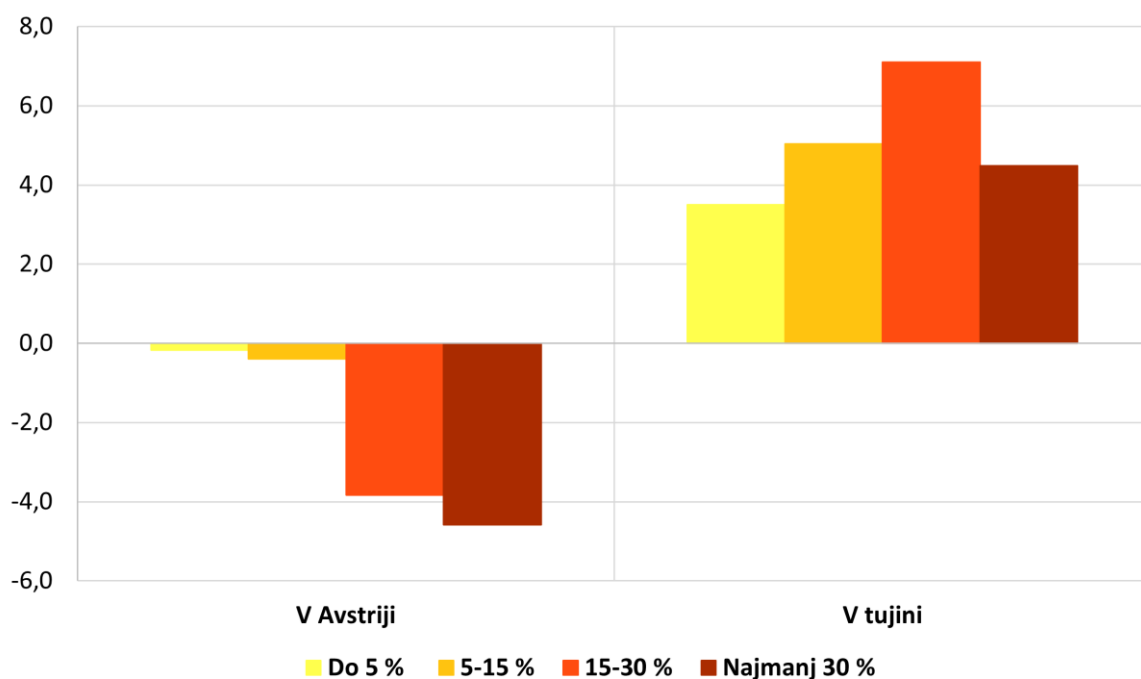
Na tem mestu je treba opozoriti, da podatki o številu prebivalcev še ne merijo dejanske rabe jezika; ta je obravnavana v naslednjem poglavju.

Negativen razvoj prebivalstva v krajih z visokim deležem Slovencev je torej posledica povečanega odseljevanja, kar je podrobno razvidno iz Grafikona 4: v zadnjih letih so kraji z visokim deležem Slovencev zaradi večjega odseljevanja kot priseljevanja v druge dele Avstrije letno izgubili približno štiri do pet prebivalcev na 1.000 prebivalcev. Nasprotno pa so bile notranje migracije

¹³ Nekateri so v kvalitativnih intervjujih omenjali tudi povečan pritisk same etnične skupnosti, da naj k njenemu preživetju prispevajo z osnovanjem lastne družine.

v 21. stoletju v občinah z nizkim deležem narodne skupnosti večinoma uravnotežene. Območja z visokim deležem prebivalcev slovenske narodne skupnosti lahko pri mednarodnih migracijah zabeležijo le plus.

Grafikon 4: Povprečne letne neto migracije (priseljevanje minus odseljevanje na 1.000 prebivalcev) v obdobju 2008–2020 na osrednjem območju po tipu kraja

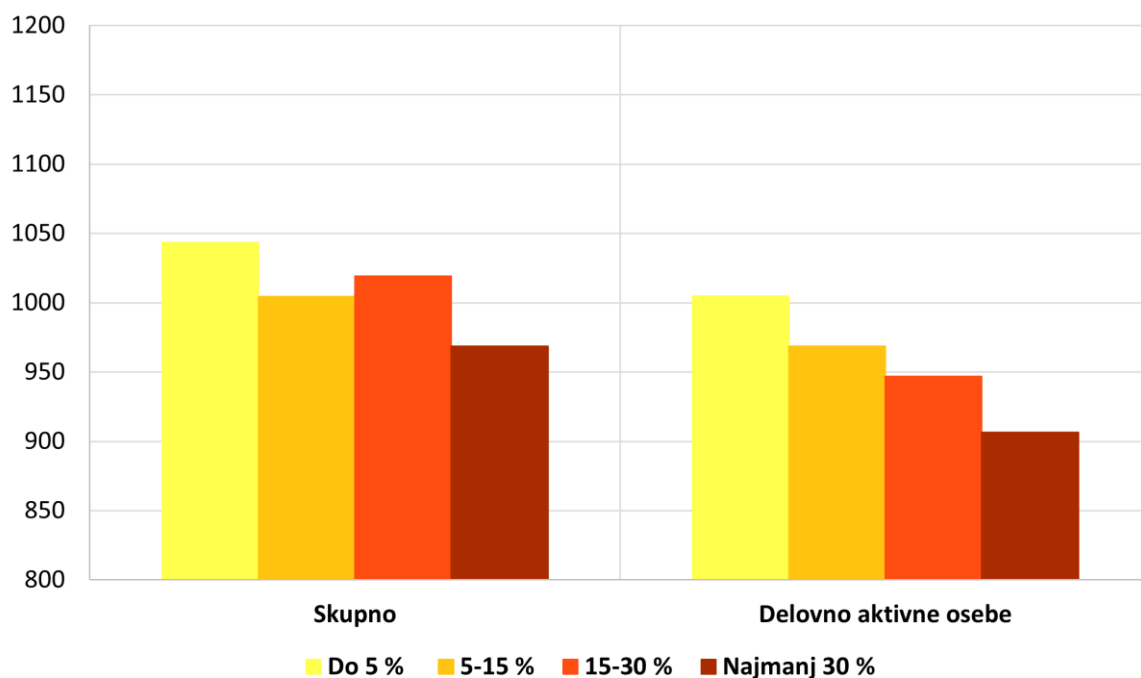

Vir: Poizvedba po podatkih avstrijskega statističnega urada (popis prebivalstva 2001, združen s centralnim registrom prebivalstva), koncept in predstavitev OGM. Tip kraja se nanaša na delež slovensko govorečih v letu 2001.

Odseljevanje ne vpliva enako na vse skupine prebivalstva; pogosteje se odseljujejo zlasti mlade ženske, ki so običajno bolj izobražene od svojih moških vrstnikov.¹⁴ Čeprav bi lahko trdili, da je gospodarstvo osrednjega območja še vedno razmeroma močno usmerjeno v kmetijstvo in da je zato pričakovano povečano odseljevanje žensk, preseneča močna povezanost odseljevanja po spolu z deležem pripadnic/kov narodne skupnosti. To je jasno razvidno iz spolnih razmerij, prikazanih v Grafikonu 5, zlasti v delovno aktivni skupini, stari med 20 in 64 let: medtem ko je v vaseh z manj kot pet odstotnim deležem slovenskega prebivalstva na 1.000 moških nekaj več kot 1.000 žensk, je v vaseh z več kot 30-odstotnim deležem slovenskega prebivalstva žensk le 900.

¹⁴ Statistični urad Avstrije: Izobraževanje v številkah 2020/2021, str. 41.

Grafikon 5: Delež po spolu (ženske na 1.000 moških) na dan 1. 1. 2021 na osrednjem območju po tipu kraja

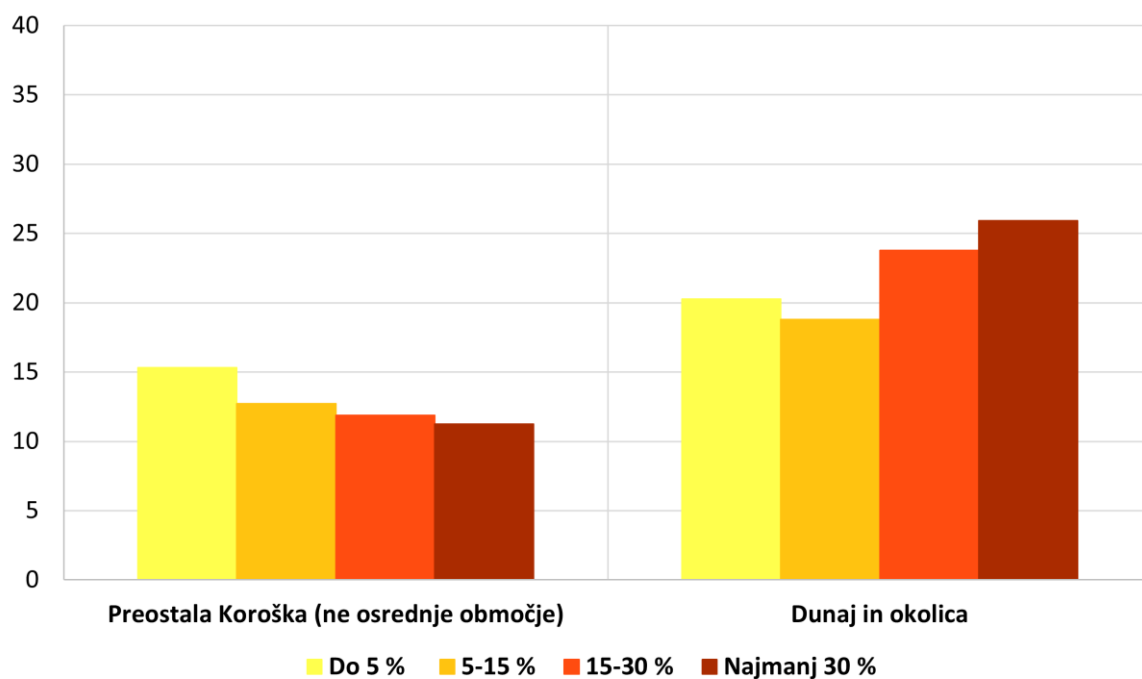
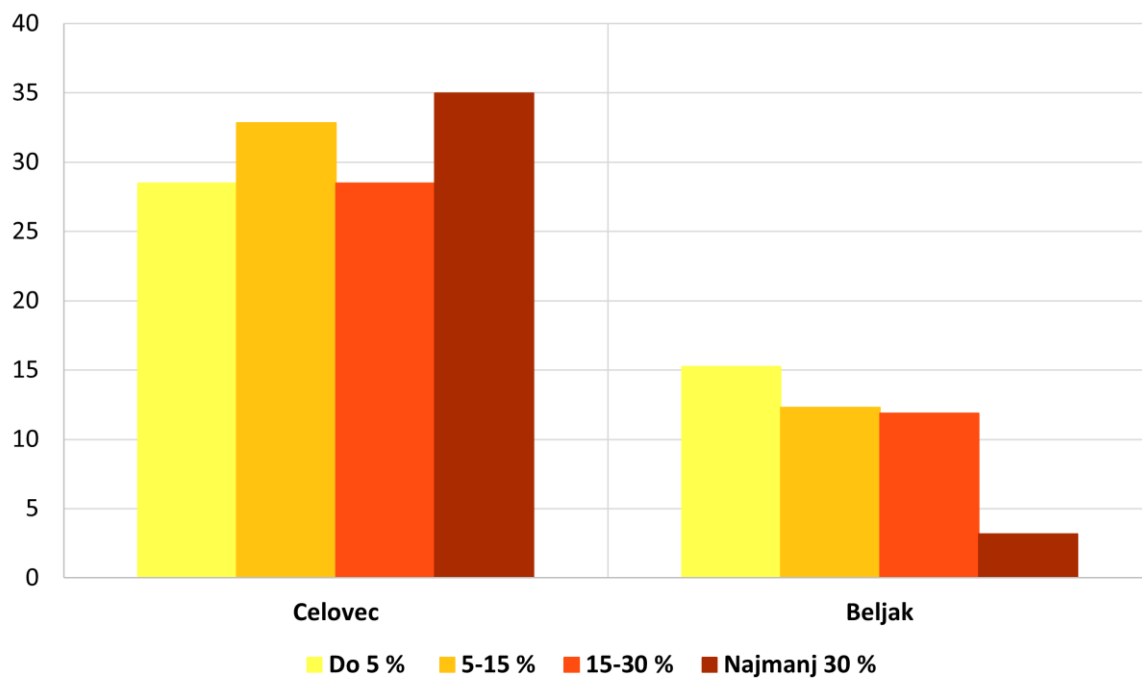
Vir: Poizvedba po podatkih avstrijskega statističnega urada (popis prebivalstva 2001, združen s centralnim registrom prebivalstva), koncept in predstavitev OGM. Tip kraja se nanaša na delež slovensko govorečih v letu 2001. Med delovno aktivno prebivalstvo spada skupina, stara med 20 in 64 let.

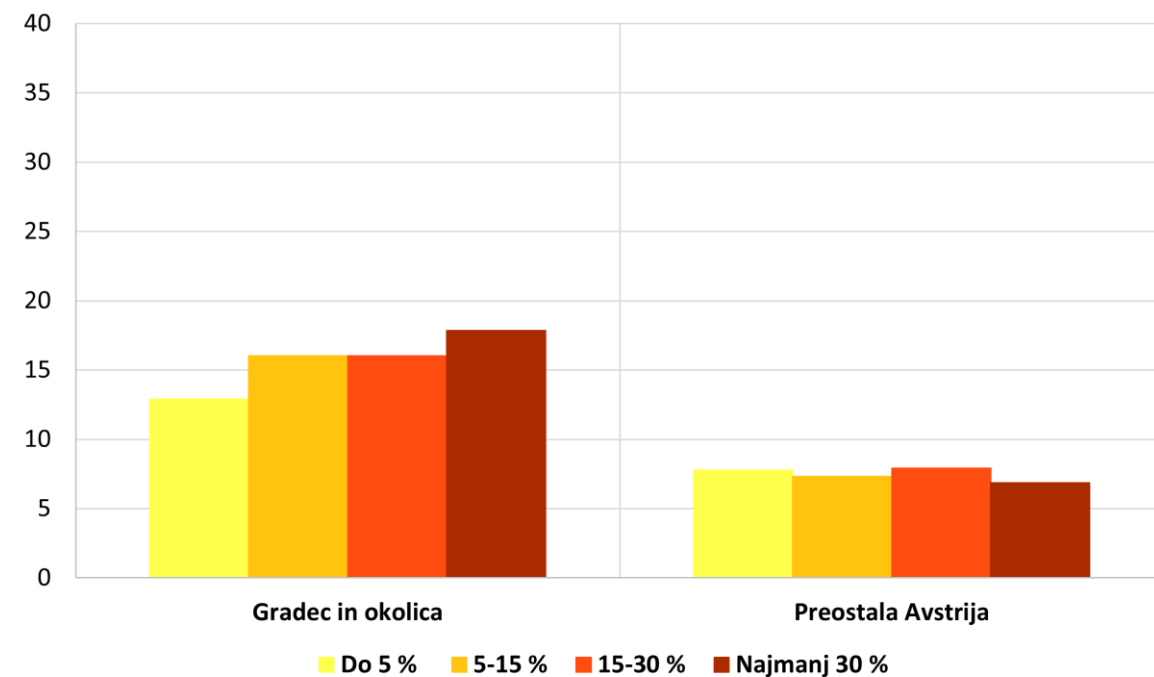
Rastoča »diaspora« na Dunaju in v Gradcu

Glede na zgoraj omenjeno lahko domnevamo, da povečano odseljevanje z osrednjega območja ne vpliva enako na vse izobrazbene in poklicne sloje, temveč predvsem na bolj izobražene. Na to kažejo predvsem destinacije migracij mlajših priseljenih starostnih skupin (Grafikon 6).¹⁵ Grafikon prikazuje osebe, ki so 1. januarja 2008 prebivale na osrednjem območju in so bile mlajše od 20 let ter so se do 1. januarja 2021 preselile v druge dele Avstrije; njihov kraj prebivališča je prikazan na dan 1. januar 2021.

¹⁵ Longitudinalna analiza še zlasti ponazarja prednosti demografske analize, ki temelji na podatkih ZMR.

Grafikon 6: Porazdelitev krajev prebivališča tistih, ki so se izselili z osrednjega območja, po tipu kraja na dan 1. 1. 2021 (v odstotkih)

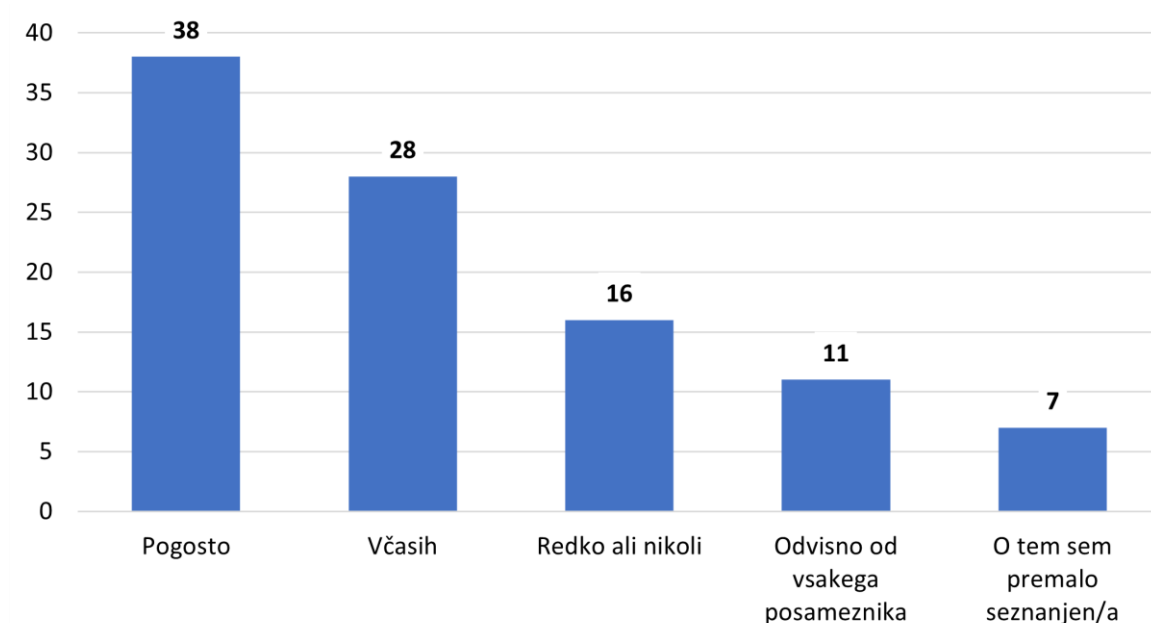

Vir: Poizvedba po podatkih avstrijskega statističnega urada (popis prebivalstva 2001, združen s centralnim registrom prebivalstva), koncept in predstavitev OGM. Tip kraja se nanaša na delež slovensko govorečih v letu 2001. Prikazane so porazdelitve krajev bivanja tistih oseb, ki so leta 2008 živele na osrednjem območju, bile mlajše od 20 let in so se od takrat odselile.

Dobra tretjina prebivalcev vasi z visokim deležem Slovenk/cev se je izselila v Celovec, medtem ko sta Beljak in preostala Koroška le redko cilj selitve pripadnic/kov narodne skupnosti. Pogostejše selitve na Dunaj in v Gradec kažejo povečano migracijo študentk/ov.

Na Dunaju in v Gradcu živi številčna in manj znana »diaspora« koroških Slovenk/cev. V reprezentativnem povpraševanju, v okviru študije izvedenem na Koroškem, so pripadnice/ke narodne skupnosti vprašali, kako pogosto njihove/i sorodnice/ki iz narodne skupnosti, ki so se preselile/i na Dunaj ali v Gradec, tam govorijo slovensko. Po mnenju sodelujočih to za velika mesta le delno velja; glej Grafikon 7.

Grafikon 7: Kako pogosto sorodnice/ki iz slovenske narodne skupnosti, ki so se preselile/i na Dunaj ali v Gradec, tam uporabljajo slovenski jezik? (v odstotkih)

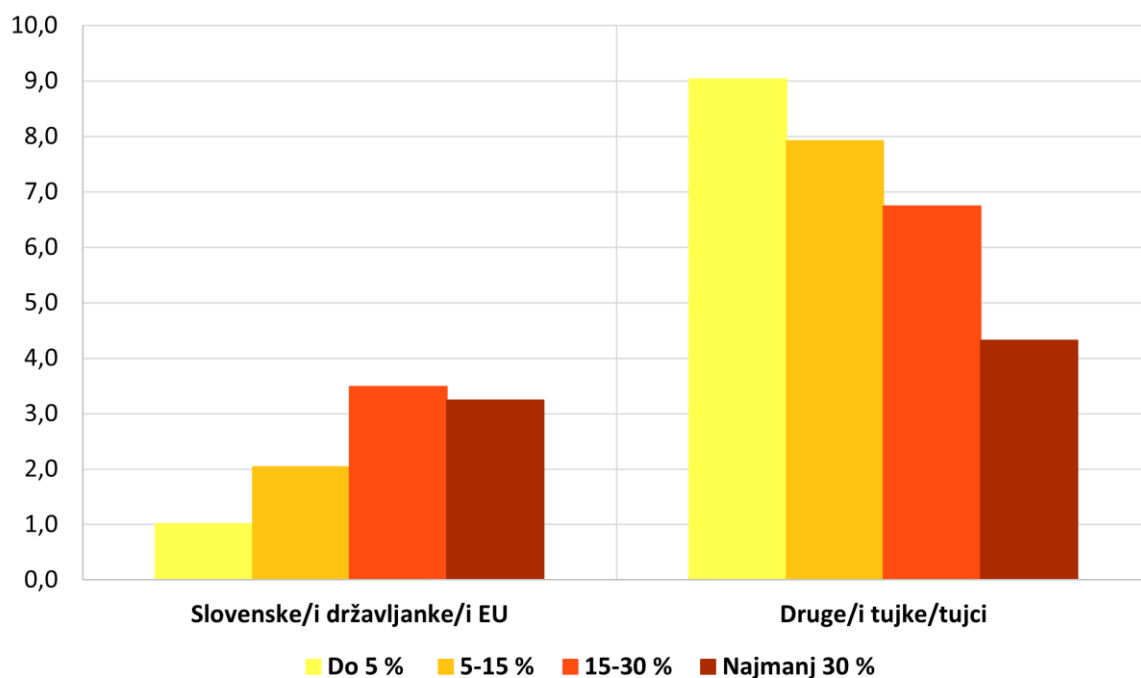
Vir: Lastno zbiranje podatkov. Podlaga so Avstrijke/ci na osrednjem območju z dobrim do tekočim znanjem slovenščine, ki imajo ustrezajoče sorodnice/ke (N = 360).

Revitalizacija s priseljevanjem iz Slovenije?

Po širitvi EU proti vzhodu leta 2004 in s tem povezanega svobodnega trga se je povečalo priseljevanje slovenskih državljan/ov EU v Avstrijo. Skupno število slovenskih državljan/ov EU v Celovcu in Beljaku se je med letoma 2008 in 2021 s 700 povečalo na 2.800, v 36 podeželskih občinah osrednjega območja pa s 500 na 2.100. Priseljevanje iz Slovenije se osredotoča predvsem na mestna območja (kot je to običajno v mednarodnih migracijah), precejšnjo vlogo pa imajo tudi podeželska jedra narodne skupnosti ob meji s Slovenijo (kar je lahko tudi posledica zaposlitvenih praks posameznih delodajalk/cev v regiji) in nadomešča upad števila avstrijskih državljan/ov s slovenskim pogovornim jezikom.

Kot je razvidno iz Grafikona 8, večji kot je delež slovenskih državljan/ov na osrednjem območju, večji je delež pripadnic/kov slovenske narodne skupnosti v letu 2001, v občinah z najvišjim deležem slovenskih državljan/ov ta znaša že več kot tri odstotke stalnega prebivalstva.

Grafikon 8: Delež tujih državljanov (v odstotkih) na dan 1. 1. 2021 na osrednjem območju po tipu kraja

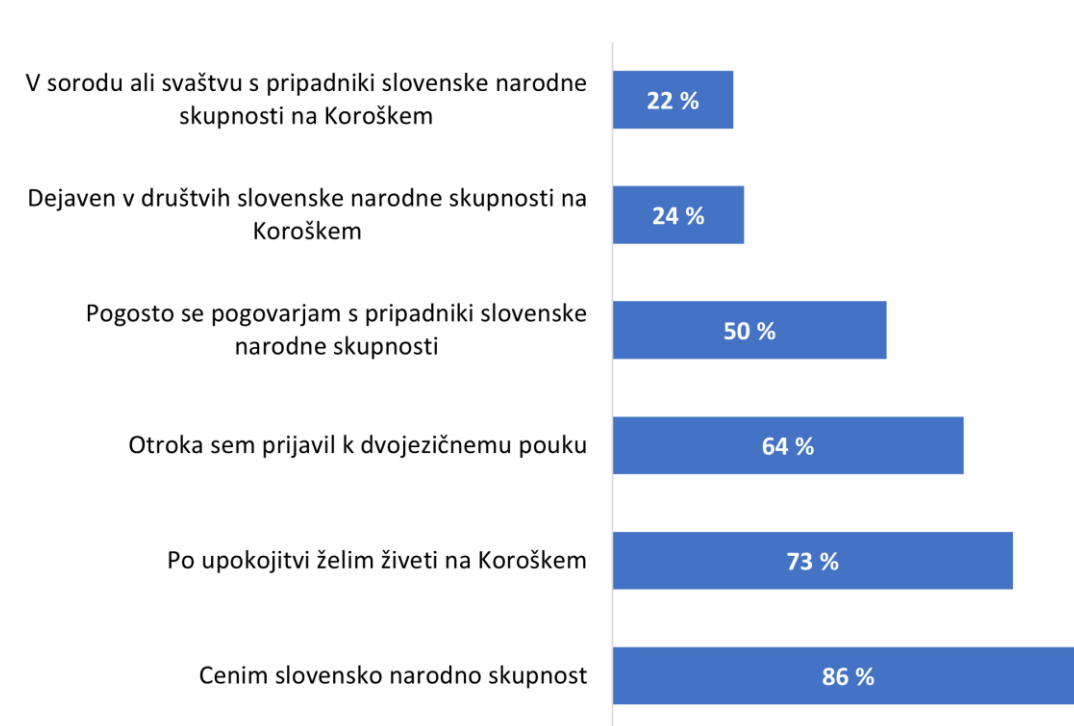

Vir: Poizvedba po podatkih avstrijskega statističnega urada (popis prebivalstva 2001, združen s centralnim registrom prebivalstva), koncept in predstavitev OGM. Tip kraja se nanaša na slovenski delež v letu 2001.

Stanje ni posledica splošne privlačnosti omenjenih krajev za mednarodne priseljenke/ce, saj imajo ti kraji očitno najnižji delež drugih tujih državljan/ov. Domnevamo lahko, da je večja privlačnost predvsem za slovenske državljanke/e EU posledica bližine njihovih družin.

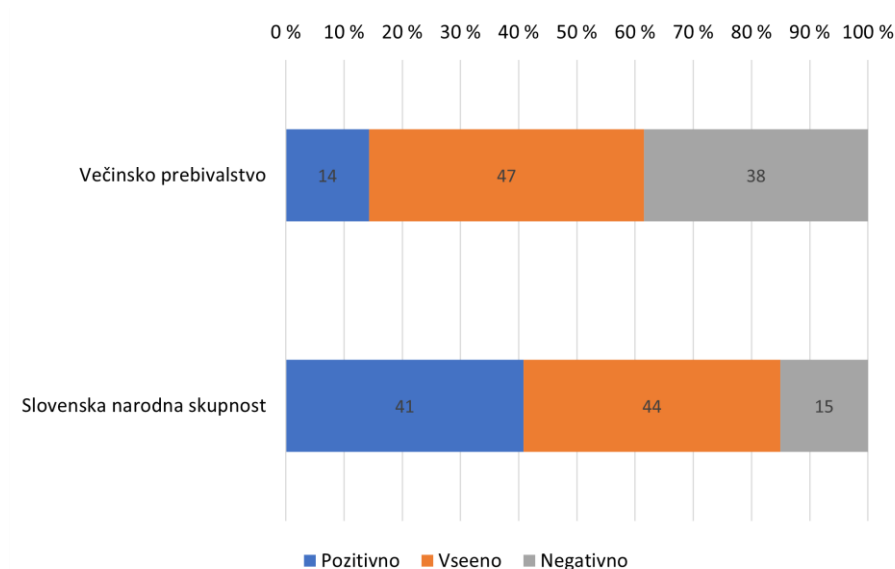
V reprezentativnem povpraševanju je sodelovalo tudi 50 slovenskih državljan/ov Evropske unije. Čeprav je ta delež za natančne statistične ugotovitve premajhen, je iz razpoložljivih podatkov mogoče sklepati, da imajo tisti, ki so se preselili iz Slovenije, na splošno zelo pozitivno podobo o slovenski narodni skupnosti na Koroškem (Grafikon 9). To velja tudi obratno: med pripadnicami/ki slovenske narodne skupnosti relativna večina pozitivno ocenjuje povečano priseljevanje iz Slovenije, medtem ko ga relativna večina nemško govorečih Korošic/cev ocenjuje precej negativno (Grafikon 10).

Grafikon 9: Rezultati povpraševanja za slovenske državljanke/e EU

Vir: Lastno zbiranje podatkov. Podlaga so slovenske/i državljanke/i EU (N = 50, pri vprašanju o pokojnini N = 41 zaposlenih oseb)

Grafikon 10: Po širitvi EU proti vzhodu se je povečalo priseljevanje slovenskih državljan/ov na Koroško. Se vam zdi ta razvoj bolj pozitiven, bolj negativen ali vam je vseeno? (v odstotkih)

Vir: Lastno zbiranje podatkov. Podlaga so Avstrijke/ci na osrednjem območju z malo ali nič znanja slovenščine (večinsko prebivalstvo; N = 580) ali z dobrim do tekočim znanjem slovenščine (slovenska narodna skupnost, N = 562).

Potrjevanje s sprotnim vrednotenjem šolske statistike

V prejšnjem poglavju predstavljeni demografski podatki temeljijo na tipizaciji vasi. Lahko bi ugovarjali, da je treba tovrstne modele obravnavati previdno, vendar podatki o pogovornem jeziku iz šolske statistike zelo jasno potrjujejo ugotovitve prebivalstvene statistike.

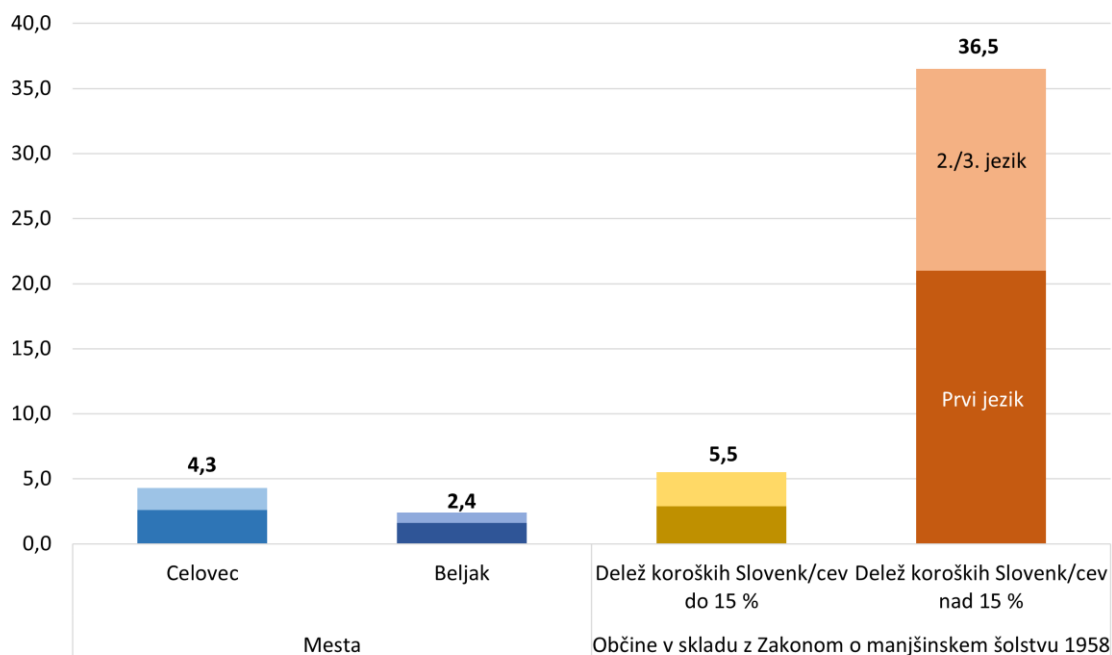
Šolska statistika že več desetletij zbira podatke o pogovornem jeziku učenk/cev. Čeprav se podatki na ravni občine ne nanašajo na stalno prebivališče, temveč na kraj obiskovanja šole, je to odstopanje za osnovne šole statistično zanemarljivo, saj večina učencev osnovno šolo obiskuje v občini stalnega bivališča.

Zakaj se omenjeni letni vir podatkov, ki temelji na anonimiziranih individualnih podatkih za vse učenke/ce, doslej skoraj ni uporabljal za spremljanje kvantitativnega razvoja slovenske narodne skupnosti? Pri tem je treba omeniti predvsem zgodovinske izzive značilnega pogovornega jezika v šolski statistiki. Prvič, tradicionalno se je upošteval le prvi omenjeni jezik, kar zlasti na dvojezičnem območju očitno ne daje veliko uporabnih rezultatov, izbor omenjenega prvega jezika je bilo pogosto pod vplivom zaposlenih na posameznih šolah. Drugič, tradicionalno so bili ločeni le nemški, bosansko-hrvaško-srbski, turški in drugi jeziki.

Statistični šolski podatki so se v zadnjih letih precej izboljšali, tako da je bil glavni cilj projekta te podatke uporabiti za potrditev demografskih ugotovitev. Tako so od šolskega leta 2016/17 na voljo podatki o drugem in tretjem jeziku, te pa je mogoče analizirati tudi v kombinaciji in jih združiti z narodnostjo otrok. Grafikon 11 prikazuje rezultate pogostnosti pogovornega jezika slovenščina za mesti Celovec in Beljak ter za 36 podeželskih občin osrednjega območja v šolskem letu 2019/20.

Opazna je koncentracija na »trdo jedro«¹ podeželskih občin (ki je tu opredeljeno kot tistih osem občin, v katerih je bil delež slovenskega prebivalstva ob popisu leta 2001 večji od 15 odstotkov). Tam več kot vsak/a tretja/i osnovnošolka/ec (tudi) govori slovensko. V mestih in v preostalih 28 podeželskih občinah pa je bil ta delež bistveno nižji in je znašal med dvema in šestimi odstotki. Za vse tipe občin velja, da upoštevanje samo prvega jezika podcenjuje razširjenost slovenskega jezika za približno 40 odstotkov. Šele analiza, ki vključuje drugi in tretji jezik, daje uporabne podatke o razširjenosti slovenščine kot govornega jezika.

Grafikon 11: Koliko odstotkov osnovnošolk/cev je v šolskem letu 2019/20 govorilo (tudi) slovensko?

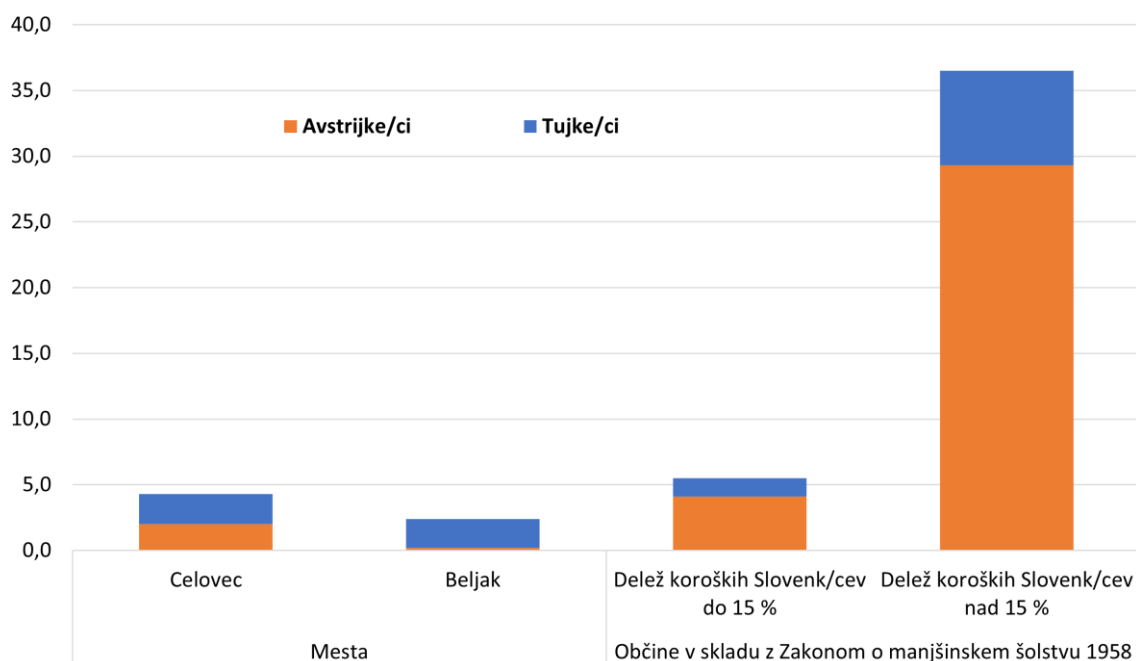

Vir: Šolska statistika avstrijskega statističnega urada, koncept in predstavitev OGM.

Čeprav imamo podatke o razvoju pogovorne slovenščine osnovnošolk/cev zaradi njihove posodobitve le za zadnjih pet let, kljub temu opažamo, da se je v tem času razširjenost slovenščine nenehno rahlo povečevala. Glede na upadanje števila pripadnikov slovenske narodne skupnosti je to verjetno posledica številčnega presežka zaradi priselitev iz Slovenije, kar dokazuje križanje z narodnostjo¹⁶ otrok v Grafikonu 12.

¹⁶ Pri tem ni mogoče domnevati izkrivljanja zaradi naturalizacij. Slovenske državljane EU (kot tudi državljane EU na splošno) enakost na trgu dela in stanovanjskem trgu ne spodbuja k pridobitvi avstrijskega državljanstva, zato se število njihovih naturalizacij kljub velikemu priseljevanju približuje ničli.

Grafikon 12: Osnovnošolke/ci s (tudi) slovenskim pogovornim jezikom 2019/20 – razdelitev po državljanstvu

Vir: Šolska statistika avstrijskega statističnega urada, koncept in predstavitev OGM.

V mestih je med slovensko govorečimi otroki že več kot polovica takih s tujim (praviloma slovenskim) državljanstvom, v podeželskih občinah pa približno petina. Ti podatki zelo natančno potrjujejo demografske ugotovitve in s tem tudi pri tem razvito in uporabljeno ekološko metodo.

Sklep

Upadanje števila koroških Slovenk/cev na osrednjem območju, ki traja že več kot 100 let, se je (v nekoliko oslavljeni obliki) nadaljevalo tudi v 21. stoletju. To kažejo rezultati, pridobljeni po metodi, s katero so podatke popisa prebivalstva 2001 združili s centralnim registrom prebivalstva; uporabljena ekološka metoda, ki temelji na tipizaciji krajev, je bila razvita posebej za to študijo.

Upadanje števila koroških Slovenk/cev na osrednjem območju ni posledica staranja, temveč izseljevanja, zlasti žensk, mlajših in bolj izobraženih ljudi. Pripadnice/i slovenske narodne skupnosti se vse bolj selijo v mesta, zlasti v Celovec, na Dunaj in v Gradec, kjer le delno ohranjajo slovenski jezik.

Toda tudi na osrednjem območju uporaba slovenščine pri mlajših generacijah v primerjavi s starejšimi upada, kar je podrobneje predstavljeno v naslednjem poglavju.

Po širitvi EU proti vzhodu se je povečalo tudi priseljevanje slovenskih državljanek/ov EU na Koroško, kar je »osvežilo« slovenske govorke/ce na osrednjem območju. Poleg prebivalstvenih statističnih

podatkov to jasno kaže tudi sodobno vrednotenje značilnega »pogovornega jezika« iz šolske statistike.

Z v tem projektu razvitimi metodami in pridobljenimi podatki so prvič po popisu prebivalstva 2001 ponovno na voljo veljavni in zanesljivi podatki o demografski strukturi in razvoju slovenske narodne skupnosti na Koroškem. Te metode bi bilo mogoče na podoben način uporabiti tudi za druge narodne skupnosti v Avstriji, da bi lahko tudi zanje odpravili veliko pomanjkanje aktualnih demografskih podatkov in dejstev.

Raba jezika v vsakdanjem življenju

Po predstavitvi demografskega razvoja v prejšnjem poglavju to dejanje predstavlja dejansko rabo jezika v različnih kontekstih. Rezultati temeljijo na reprezentativnem povpraševanju na osrednjem območju. Udeležilo se ga je 562 Avstrijk/cev z dobrim do tekočim znanjem slovenščine.

Glede na podatke število pripadnikov slovenske narodne skupnosti na Koroškem (opredeljeni kot avstrijske/i državljanke/i s slovenskim pogovornim jezikom, ki živijo na osrednjem območju) upada predvsem zaradi izseljevanja. Poleg te demografske komponente v pričujočem poglavju predstavljamo dejansko rabo jezika na osrednjem območju. V ta namen predstavljamo rezultate reprezentativnega povpraševanja 562 Avstrijcev z dobrim do tekočim znanjem slovenščine.¹⁷

Slovenščina se večinoma uporablja v zasebnem okolju

Grafikon 13 jasno kaže koncentracijo uporabe slovenskega jezika v zasebnem življenju. Slovenski jezik se še zlasti pogosto uporablja v stikih s starši ali sorojenci. Slovenščina se pogosto, vendar nekoliko redkeje, uporablja tudi v komunikaciji z lastnimi otroki ter s prijatelji/cami, sosedi/i in z znankami/ci.

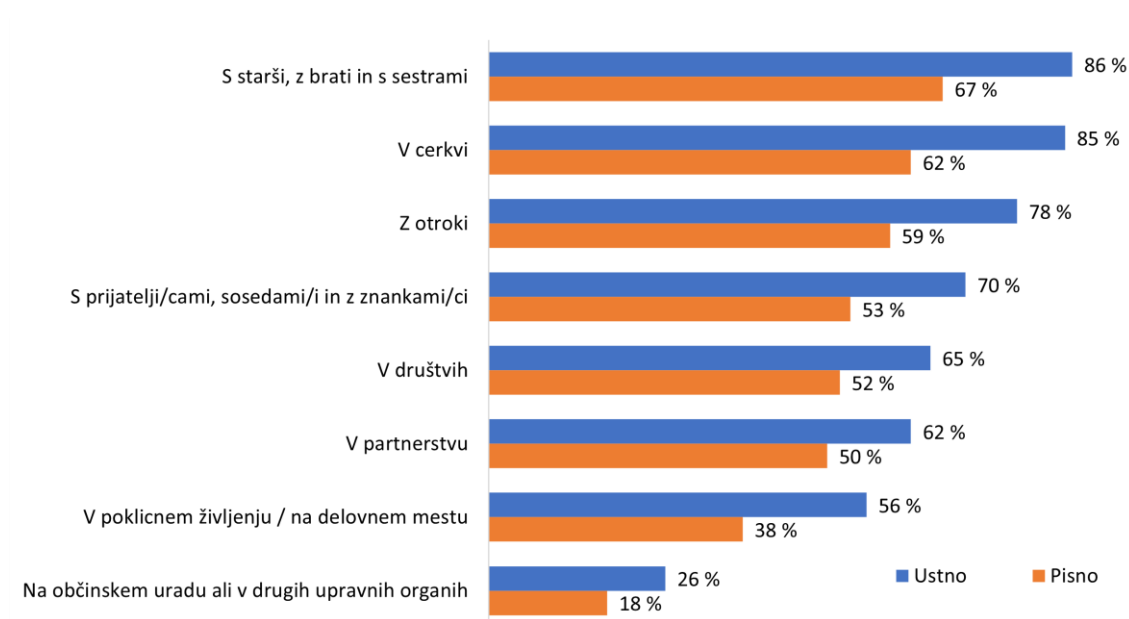
Po drugi strani pa se slovenščina redkeje uporablja v javnosti, zlasti na (občinskih) uradih. Ta neuporaba praviloma ni prostovoljna, ampak je posledica slabega znanja slovenščine nekaterih lokalnih uradnic/kov, številni uradi pa tudi ne izvajajo zakonsko predpisane dvojezičnosti. Ob reprezentativnem povpraševanju je veliko anketirank/cev iz slovenske narodne skupnosti izjavilo, da bi radi pogostejše uporabljali slovenski jezik, zlasti na (občinskih) uradih, in da jih moti, če tega ne morejo.¹⁸

Edina izjema glede rabe slovenščine v javnosti je Rimskokatoliška cerkev, ki je že tradicionalno zelo pomembna za sožitje slovenske narodne skupnosti in identiteto koroških Slovencev/cev in v kateri že več desetletij izvajajo zavezujoče predpise o dvojezičnosti.

¹⁷ Lahko bi kdo ugovarjal, da znanje jezika in pripadnost narodni skupnosti merita različne stvari. Rezultati, v tem poročilu predstavljeni v poglavju o identiteti, dokazujejo, da vsaj znotraj slovenske narodni skupnosti na Koroškem obstaja visoka korelacija: velika večina tistih Avstrijk/cev na osrednjem območju, ki dobro ali tekoče govorijo slovensko, tudi subjektivno izraža pripadnost slovenski narodni skupnosti.

¹⁸ Omenjena je bila tudi želja po pogostejši rabi slovenščine v javnih prostorih, trgovinah, gostilnah in domovih za ostarele pa tudi pri zdravnicah/kih, na policiji in sodiščih.

Grafikon 13: Delež pripadnic/kov slovenske narodne skupnosti (v odstotkih), ki v določenih okoliščinah pogosto govori slovensko

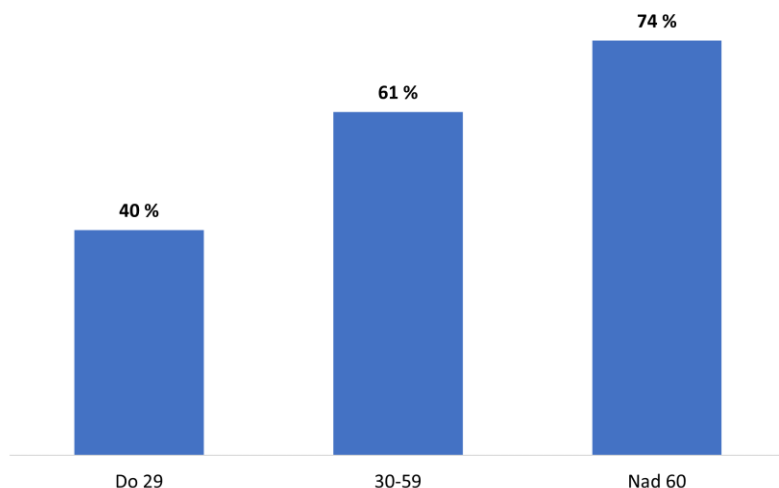
Vir: Lastno zbiranje podatkov. Podlaga so Avstrijci na osrednjem območju z dobrim do tekočim znanjem slovenščine (N = 562). Glede na kontekst se ta razlikuje (npr. »lastni otroci« se nanaša samo na tiste z otroki).

Preseneča podatek, da v vseh obravnavanih položajih ustna raba jezika prevladuje nad pisno (tudi če so rezultati, kot v tem primeru, omejeni na tiste, ki v določenih položajih sploh komunicirajo pisno). Anketa je npr. pokazala, da se novice v slovenščini pogosteje sporočajo po telefonu ali v osebnih pogovorih, medtem ko ima nemščina večjo vlogo pri sporočanju po družbenih medijih, v klepetalnicah ali po *messengerju*. To je pomembno za ohranjanje jezika, saj je ustno sporazumevanje kratkotrajnejše in odvisno od razpoložljivosti posameznic/kov kot pisno sporazumevanje.

Povratna slovenska komunikacija s partnerico/jem

S svojimi partnericami/ji 62 odstotkov pripadnic/kov slovenske narodne skupnosti v ustnem sporazumevanju pogosto uporablja slovenščino. Kot je razvidno iz Grafikona 14, se ta vrednost med mlajšimi generacijami močno zmanjšuje. Medtem ko tri četrtine starejših od 60 let, ki imajo partnerico/ja, z njo/njim še vedno pogosto govori slovensko, se ta vrednost med mlajšimi od 30 let zmanjša na manj kot polovico. Ena od razlag za to bi lahko bila, da ima zaradi večje mobilnosti mlajše generacije več pripadnic/kov slovenske narodne skupnosti na Koroškem partnerice/je zunaj narodne skupnosti. Zlasti pri vzgoji otrok lahko to privede do nadaljnjega upadanja rabe slovenščine.

Grafikon 14: Delež pripadnic/kov slovenske narodne skupnosti (v odstotkih), ki s svojo/im partnerico/jem pogosto govori slovensko, po starostnih skupinah

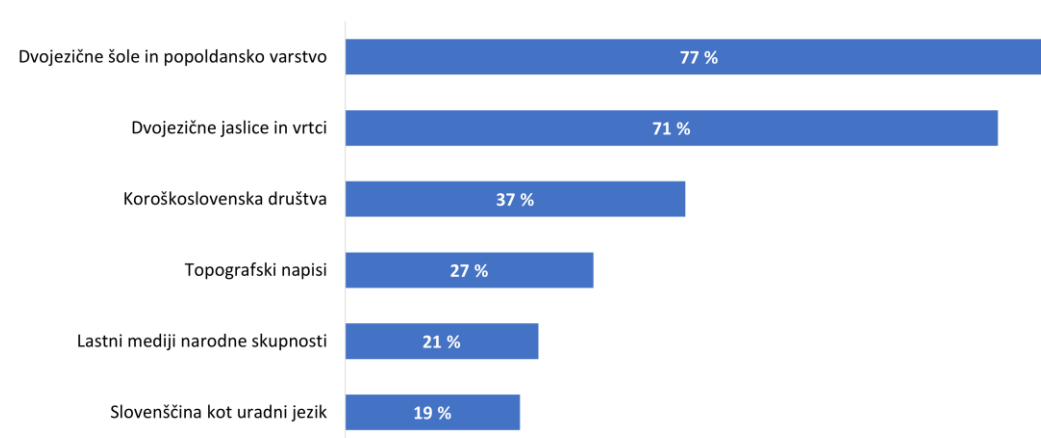
Vir: Lastno zbiranje podatkov. Podlaga so Avstrijke/ci na osrednjem območju z dobrim do tekočim znanjem slovenščine, ki imajo partnerico/ja (N = 483).

Posledica zmanjšanja uporabe jezika v lastni družini je povečanje pomena institucionaliziranega učenja jezika v formalnem izobraževanju. Na vprašanje, kateri dejavniki so še zlasti pomembni za učenje jezika, so bile najpogosteje navedeni dvojezične šole¹⁹ (vključno s popoldanskim varstvom) in vrtci (Grafikon 15). Pri tem so bistvena tudi društva slovenske narodne skupnosti, redkeje pa njeni lastni mediji.

Redkeje so bili omenjeni topografski napisi in uradni jezik; očitno jih ne dojemajo kot nujno sredstvo za ohranjanje jezika, temveč kot vidni izraz enakopravnosti ter spoštovanja slovenskega jezika in slovenske narodne skupnosti.

¹⁹ Pri tem vprašanju je bilo mogoče izbrati največ tri odgovore. Z namenom pridobitve selektivnih rezultatov je bila namenoma izpuščena možnost izbire vseh odgovorov.

Grafikon 15: Kateri dejavniki so za ohranjanje jezika še zlasti pomembni? (v odstotkih)

Vir: Lastno zbiranje podatkov. Podlaga so Avstrijke/ci na osrednjem območju z dobrim do tekočim znanjem slovenščine (N = 562). Anketiranke/ci so lahko izbrali največ tri odgovore.

Zaostanek pri vidnosti v javnem prostoru je treba nadoknaditi

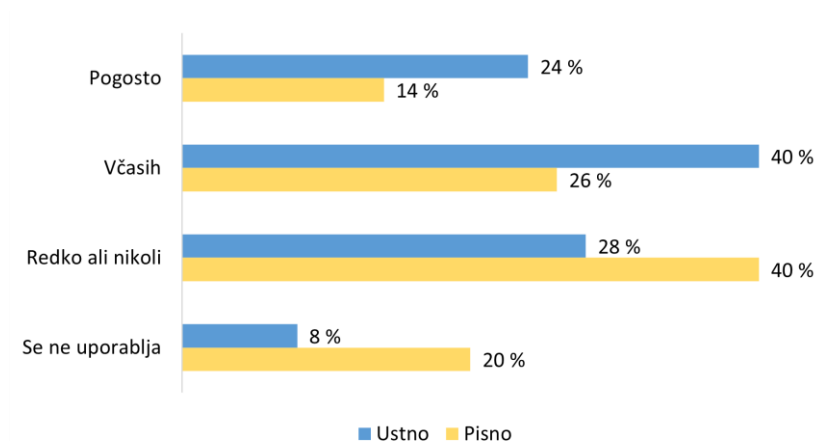
Omemba, da se slovenščina pogosteje uporablja v zasebnosti kot javnosti, je povezana tudi z omejeno ponudbo v javnem prostoru.

Dvojezičnost na uradih in dvojezični topografski napisi so deloma zakonsko utemeljeni. Kljub zakonskim predpisom pa so v določenih občinah npr. napisi na gasilskih domovih, občinskih domovih ali vrtcih pogosto le nemški, uporaba slovenskega jezika v uradnem poslovanju, ki bi morala biti dejansko zagotovljena, pa je pogosto zelo otežena. V občinah z uveljavljeno dvojezičnostjo bi morale biti samoumevno, da so npr. obrazci na voljo v obeh jezikih in se enakovredno uporabljajo.²⁰

Jezik, ki ga na uradih uporabljajo koroški Slovenke/ci, ki so sodelovali v anketi, prikazuje Grafikon 16. Razlikujemo med ustno in pisno rabo. Na uradih se slovenščina pogosteje uporablja ustno kot pisno. Večina anketirank/cev, ki dobro ali tekoče govori slovensko, v uradnih stikih slovenskega jezika nikoli ne uporablja v pisni obliki.

²⁰ Omenjeno v osebnem pogovoru (3), podprto s številnimi pripombami v reprezentativni raziskavi.

Grafikon 16: Kako pogosto uporabljate slovenski jezik pisno/ustno na (občinskem) uradu?

Vir: Lastno zbiranje podatkov. Podlaga so Avstrijke/ci na osrednjem območju z dobrim do tekočim znanjem slovenščine (N = 562).

Skoraj polovica anketirank/cev, ki dobro ali tekoče govori slovensko, pravi, da bi želeli slovenščino v javnem prostoru pogosteje uporabljati. To je jasen znak, da je treba nadoknaditi zaostanek pri uporabi slovenščine v javnosti, zlasti na uradih, kjer uporaba doslej ni bila zadovoljiva.

Zaradi slabo prisotne slovenščine v javnosti bi bila potrebna doslednejša javna jezikovna politika. »Samoumevno bi moralo biti, da je slovenščina prisotna na kaŕiputih, krajevnih napisih, v oglaševanju itd., da lahko komunikacija v vsakdanjih zadevah poteka v slovenščini in da so npr. zbornice dvojezične.«²¹ Prepoznavnost in možnost uporabe bi veliko prispevali k temu, da bi se več govorilo slovensko. »Če bi bila dvojezičnost bolj prisotna v javnosti, bi to seveda vplivalo tudi na vsakdanjo rabo jezika.«²²

²¹ Osebni pogovor (1), podprt s številnimi pripombami v reprezentativni raziskavi.

²² Osebni pogovor (1).

Celostni pogled na sistem dvojezičnega izobraževanja

Poglavje prvič predstavlja obsežno in dosledno podobo dvojezičnega izobraževanja in varstva od vrtcev do srednje šole.

Zgodovinsko ozadje

Po drugi svetovni vojni je bilo z zakonom predpisano in uvedeno dvojezično izobraževanje. Po podpisu Avstrijske državne pogodbe leta 1955 pa so si »domovinska združenja«, predvsem Kärntner Heimatdienst, z različnimi akcijami začela prizadevati za odpravo obveznega dvojezičnega šolstva na južnem Koroškem, kar jim je leta 1957 tudi uspelo. »Posledica tega je bila, da jih je od približno 13.000 učenk in učencev, ki so se učili dvojezično, ostalo le še približno 1.300.«²³

Število prijavljenih učencev k dvojezičnemu pouku se je nenehno zmanjševalo, najnižjo točko pa je doseglo v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja. Leta 1972 je sledil *Ortstafelsturm*, kar je razpoloženje na Koroškem še poslabšalo. Zato so konec sedemdesetih let slovenska društva pa tudi Univerza v Celovcu sprožili akcije za krepitev dvojezičnega izobraževanja. Približno v istem času so se odnosi Avstrije s Slovenijo oz. nekdanjo Jugoslavijo²⁴ izboljšali, v državi so se naselila jugoslovanska podjetja, povečal se je tudi obmejni promet. Število prijav se je spet začelo povečevati. Z osamosvojitvijo Slovenije in njenim vstopom v EU leta 2004 se je zavedanje o čezmejnih regiji še povečalo, zanimanje nemško govorečih družin, ki živijo na osrednjem območju, za učenje slovenščine se je povečalo.

Do sedemdesetih let 20. stoletja so svoje otroke k pouku slovenščine vpisovali le tisti starši, ki so se zavestno odločili, da jim bodo posredovali jezik (in se s tem izpostavili tudi sovražnosti). Učenke/ci so ob vstopu v šolo že dobro govorili slovensko, kar so lahko dopolnjevali tudi v šoli. Od takrat pa se je, kot že omenjeno, povečal delež k dvojezičnemu pouku prijavljenih učenk/cev, ki pri vstopu v šolo ne govorijo slovensko. To je večji izziv predvsem za učiteljice/e, saj se raven znanja slovenščine med otroki zelo razlikuje in zahteva nove pedagoške ukrepe.²⁵ Predvsem za otroke, ki ob začetku šolanja ne znajo slovenščine in doma ne govorijo slovensko, je pomembno, da se jezik učijo dlje časa (v strokovni literaturi se pogosto omenja okoli sedem let), da bi pridobili dobro jezikovno znanje. Pri tem je treba kritično oceniti pomanjkanje celovitih in predvsem dosledno pripravljenih podatkov, da bi sploh ta pojav lahko statistično zabeležili.

Doslej objavljeni podatki se nanašajo predvsem na odstotek vpisanih v dvojezično osnovnošolsko izobraževanje. Ta podatek je bil primeren pokazatelj vključenosti v dvojezični izobraževalni sistem v času, ko je bilo na južnem Koroškem običajno obiskovati osemletno osnovno šolo in nato vstopiti v poklicno življenje. Danes pa velik delež otrok po koncu obveznega šolanja šolanje nadaljuje, poleg tega pa zaradi naraščajoče zaposlenosti obeh staršev postaja vse pomembnejše institucionalizirano varstvo otrok v popoldanskem času. Zaradi omenjenega družbenega razvoja je bila nujno potrebna celovitejša analiza različnih stopenj dvojezičnega izobraževalnega sistema.

²³ Osebni pogovor (2).

²⁴ Slovenija je bila takrat ena od jugoslovanskih republik.

²⁵ Osebni pogovor (1), pripombe v reprezentativni raziskavi.

Predvsem za predšolsko vzgojo, ki je za učenje jezika še zlasti pomembna, so bili podatki doslej zelo nepregledni. Glavni cilj raziskovalnega projekta je bila zapolnitev te vrzeli.

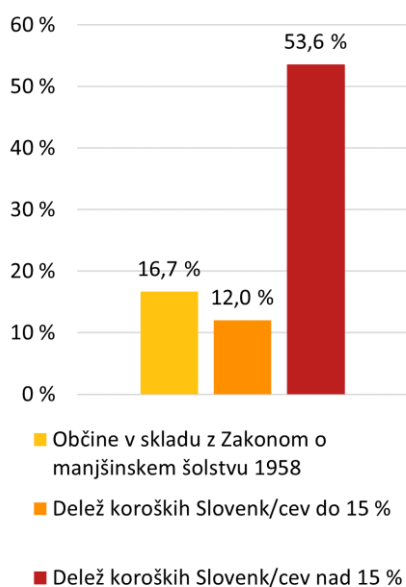
Le vsak šesti otrok je deležen predšolske dvojezične oskrbe

Dvojezičnost v predšolski vzgoji ni zakonsko urejena in enotna. Ureditev se razlikuje od občine do občine – v nekaterih so občinski vrtci dvojezični, v nekaterih enojezični nemški in so dvojezični »le« zasebni otroški vrtci, v nekaterih pa dvojezične ponudbe sploh ni.²⁶

Z združitvijo več virov podatkov in uporabo statističnih modelov je bilo mogoče prvič oceniti stopnjo dvojezičnega predšolskega varstva na osrednjem območju (Grafikon 17). V vseh občinah, za katere velja Zakon o manjšinskem šolstvu, je 16,7 odstotka vseh otrok, ki obiskujejo dnevno varstvo ali vrtec, dvojezično oskrbovanih. Delež dvojezičnega predšolskega varstva tako ni niti za polovico višji kot v osnovni šoli.

V tem smislu je zelo dobrodošel novi sporazum v skladu s členom 15a B-VG med zvezo in deželami o osnovnem pedagoškem izobraževanju za vrtce v letih od 2022/23 do 2026/27, ki navaja spodbujanje jezikov priznanih narodnih skupnosti.

Grafikon 17: Delež otrok, ki je v predšolskih ustanovah deležen dvojezične oskrbe

Vir: Poročilo o položaju slovenske narodne skupnosti 2021, statistični podatki o dnevnem varstvu avstrijskega statističnega urada, Koroški politični letopis 2021, koncept in predstavitev OGM.

²⁶ Prim. Koroški politični letopis 2021.

Delež se glede na delež narodne skupnosti zelo razlikuje: v tistih osmih občinah, ki so imele leta 2001 več kot 15-odstotni delež Slovenk/cev,²⁷ je več kot 50 odstotkov otrok v jaslih in vrtcih vpisanih v dvojezično varstvo. V vseh teh občinah obstaja dvojezična ponudba, delež otrok v dvojezičnem varstvu pa je v vsaki od njih vsaj 25-odstoten.

V preostalih 28 podeželskih občinah osrednjega območja, v katerih je bil delež predstavnikov slovenske narodne skupnosti leta 2001 nižji od 15 odstotkov, je le 12 odstotkov otrok dvojezično oskrbovanih. Udeležba otrok z nemško govorečimi starši v dvojezičnem izobraževanju je večja ob vstopu v šolo in manjša v predšolskem obdobju. Treba pa je poudariti, da ponudba ni razširjena; v 15 občinah dvojezične ponudbe sploh ni, v preostalih pa je dvojezično varstvo na voljo le v zasebnih vrtcih ali kot dodatna ponudba.

»Učenje jezika na igriv način v zgodnjem otroštvu pred začetkom šolanja je še posebej trajnostno, da se zagotovi ohranitev jezika in s tem dolgoročni obstoj narodne skupnosti.«²⁸ Tudi v reprezentativni raziskavi več kot 70 odstotkov pripadnic/kov slovenske narodne skupnosti navaja, da je dvojezičnost v vrtcih in jaslih zelo pomembna za ohranjanje slovenskega jezika. Zato bi bilo treba po vsej državi zagotoviti dvojezično varstvo otrok in določiti standarde za usposabljanje zaposlenih v otroškem varstvu.²⁹

Osnovne šole: Veliko dvojezičnosti dopoldan ...

V osnovnih šolah je delež otrok, prijavljenih k dvojezičnemu pouku, bistveno višji kot v predšolskem obdobju. V vseh 36 podeželskih občinah, v katerih velja Zakon o manjšinskem šolstvu, trenutno 42,4 odstotka osnovnošolskih otrok obiskuje dvojezični pouk.³⁰ Ponudbo dvojezičnega izobraževanja ureja Zakon o manjšinskem šolstvu in je tako zakonsko utemeljen, kar pomeni, da ponudba velja za celotno območje.

Iz Grafikona 18 je razvidno, da so kljub celoviti dvojezični ponudbi na osnovnih šolah določene razlike v rabi dvojezičnosti glede na delež koroških Slovenk/cev (2001). V občinah, v katerih je bil delež koroških Slovenk/cev ob popisu 2001 večji od 15 odstotkov, jih skoraj 60 odstotkov obiskuje dvojezični pouk. V občinah, v katerih je bil leta 2001 delež koroških Slovenk/cev manjši od 15 odstotkov, jih 40 odstotkov obiskuje dvojezični pouk, v številnih posameznih občinah pa delež te skupine presega 50 odstotkov.

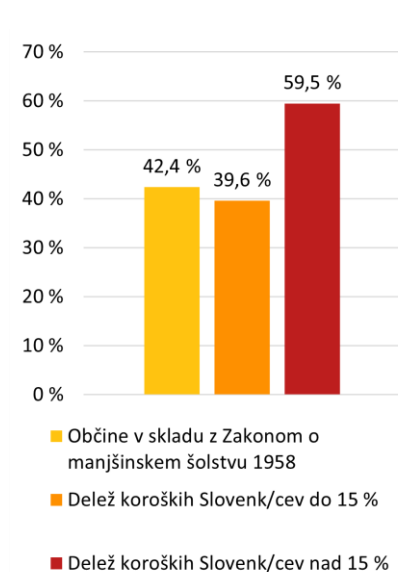
²⁷ Šentjakob v Rožu, Bilčovs, Žitara vas, Pliberk, Železna Kapla-Bela, Sele, Globasnica in Bistrica nad Pliberkom.

²⁸ Osebni intervju (4).

²⁹ Osebni pogovor (3, 4, 5, 6, 7).

³⁰ Ta vrednost je nekoliko nižja od vrednosti, ki jo je objavil Koroški direktorat za izobraževanje. Pričujejoče poročilo zaradi doslednosti upošteva trenutne občinske meje.

Grafikon 18: Delež osnovnošolk/cev, ki obiskuje dvojezični pouk 2021/2022

Vir: Letno poročilo Oddelka za manjšinsko šolstvo, šolska statistika, koncept in predstavitev OGM.

Dejstvo, da tudi številni starši, ki sami ne pripadajo slovenski narodni skupnosti, vpisujejo svoje otroke k dvojezičnemu pouku, se je pokazalo tudi v reprezentativni raziskavi: tako jih je med sodelujočimi iz večinskega nemško govorečega prebivalstva 25 odstotkov navedlo, da so sami obiskovali dvojezični pouk, 38 odstotkov pa, da so svoje otroke že vpisali ali pa jih želijo vpisati. O spremenjenem odnosu do učenja slovenščine pričajo tudi rezultati v posameznih občinah: npr. na osnovni šoli v občini Štefan na Zilji do leta 2010 sploh ni bilo prijav, zdaj pa je skoraj 70 odstotkov učenk/cev prijavljenih k dvojezičnemu pouku.

Vedno več staršev, ki sami ne govorijo slovensko, vpisuje svoje otroke k dvojezičnemu pouku, kar je načeloma treba razumeti kot zelo pozitiven razvoj. Vendar pa je posledično večja heterogenost v znanju slovenščine izziv za učiteljice/e ter zahteva diferenciran učni načrt in koncept, ki bo omogočil čim boljše znanje slovenščine.³¹ Med uporabljenimi koncepti je t. i. imerzijski pouk, pri katerem se jezik zamenja vsak teden. Vendar to ni zakonsko določeno in se ne izvaja dosledno,³² za kakovosten pouk bi potrebovali tudi več slovenskih ali dvojezičnih učiteljic/ev. Zaposlovanje učiteljic/ev iz Slovenije se zdi samoumevno, »če znajo otrokom posredovati tudi koroškoslovensko dvojezično kulturo in identiteto.«³³

Čeprav je ugled slovenščine danes boljši kot pred nekaj desetletji, je še vedno slabši od ugleda drugih (tujih) jezikov. »Šola, ki je npr. dvojezična, nemška in angleška, je bolj odobravana kot slovensko-nemška šola.«³⁴ To se med drugim izraža v izrazitem strahu staršev, da se njihovi otroci

³¹ Osebni pogovor (8, 3).

³² Osebni pogovor (8), pripombe v reprezentativni raziskavi.

³³ Osebni pogovor (4).

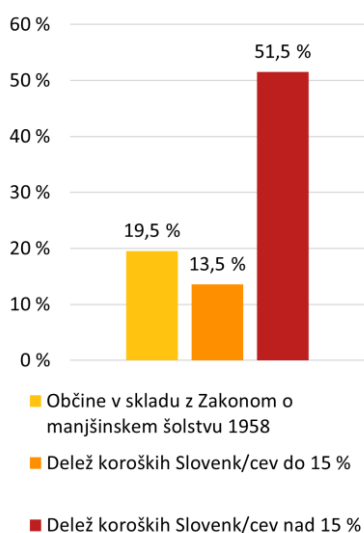
³⁴ Osebni pogovor (7).

ne bodo dovolj dobro naučili nemščino ali angleščino, če bodo obiskovali dvojezični pouk,³⁵ kar je bilo tudi v reprezentativni raziskavi pogosto navedeno kot razlog, da otroka ne vpišejo k dvojezičnemu pouku. V tem kontekstu preseneča, da se kljub skupnemu evropskemu trgu in izvozni usmerjenosti avstrijskega gospodarstva gospodarske prednosti znanja slovenščine ali dvojezičnosti v poklicnem življenju skoraj ne priznavajo, zlasti pri večinskem nemško govorečem prebivalstvu, kar pozneje podrobno obravnavamo.

... popoldan pa bistveno manj

Zlasti s spreminjanjem družinskega modela in z vstopom številnih žensk v poklicno življenje se povečuje pomen celodnevne varstva in s tem tudi popoldanskega dvojezičnega varstva osnovnošolskih otrok. Grafikon 19 kaže, da se delež osnovnošolskih otrok, ki so v dvojezičnem popoldanskem varstvu, v primerjavi z dvojezičnim dopoldanskim poukom očitno zmanjšuje, in to predvsem zaradi pomanjkanja ponudbe. Zlasti v občinah, kjer je bil delež pripadnikov slovenske narodne skupnosti leta 2001 nižji od 15 odstotkov, znaša njihov delež le tretjino vseh prijav k popoldanskemu varstvu;³⁶ v številnih občinah popoldanskega dvojezičnega varstva sploh ni. Tam, kjer je narodna skupnost močnejše zastopana, je tudi tovrstna ponudba bistveno boljša; v občinah z višjim slovenskim deležem je več kot polovica vseh osnovnošolskih otrok, ki so popoldne vključeni v institucionalno varstvo, deležna dvojezičnega varstva.

Grafikon 19: Delež osnovnošolk/cev, ki je po pouku vključen v dvojezično varstvo 2021/2022

Vir: Letno poročilo Oddelka za manjšinsko šolstvo, šolska statistika, koncept in predstavitev OGM.

³⁵ Osebni intervju (7), komentarji v reprezentativni raziskavi.

³⁶ Zasebni občolski centri zaradi pomanjkanja podatkov v izračun niso vključeni.

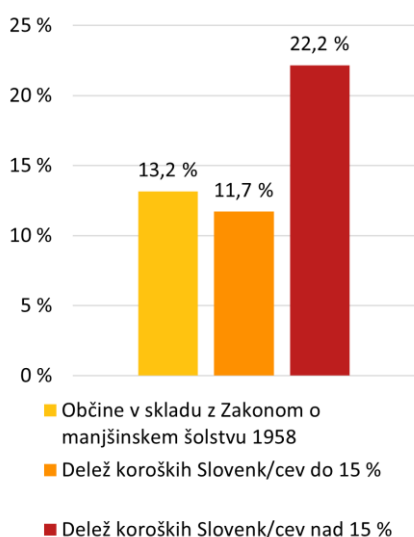
Relativno velik vpis v dvojezično izobraževanje zato ne sme prikriti dejstva, da se za velik del vpisanih otrok institucionalizirani stik s slovenskim jezikom konča že opoldne, kar ovira trajnostno usvajanje jezika. Opozoriti je treba tudi, da v številnih osnovnih šolah, in to ne glede na jezik, ni popoldanskega varstva. Zaostanek na tem področju je treba nujno nadoknaditi in pri tem upoštevati dvojezičnost.

Mešani rezultati za nižje in višje sekundarno izobraževanje

Na prehodu iz osnovne v srednjo šolo je opaziti precejšen upad prijav k dvojezičnemu izobraževanju. Treba je še poudariti, da v novih srednjih šolah ni dvojezičnega izobraževanja, ampak se slovenščina ponuja kot predmet. To pomeni, da se tisti del šolark/jev, ki se po obveznem šolanju odloči za novo srednjo šolo ali gimnazijo v Velikovcu, slovenščino uči le kot predmet. Kakovost in intenzivnost pouka se tako drastično znižata. »Za tisti del, ki se po obveznem šolanju odloči za vajeništvo, slovenščina po štirih letih običajno sploh ne obstaja.«³⁷

Iz Grafikona 20 je razvidno, da je 13,2 odstotka dijakinj/ov, ki obiskujejo srednjo šolo ali nižjo stopnjo AHS Völkermarkt/Velikovec, vpisanih k pouku slovenščine. Delež je torej za več kot dve tretjini nižji kot v osnovnih šolah in bolj podoben ravni dvojezičnosti pri predšolskih otrocih. Obenem je opazno, da je v občinah, v katerih je bil delež koroških Slovenk/cev leta 2001 višji od 15 odstotkov, ta vrednost višja, vendar prav tako le 22-odstotna. Z izjemo Pliberka je delež v vseh občinah pod 25 odstotkov.

Grafikon 20: Delež dijakinj/ov v nižjem sekundarnem izobraževanju, ki obiskuje pouk slovenščine 2021/2022

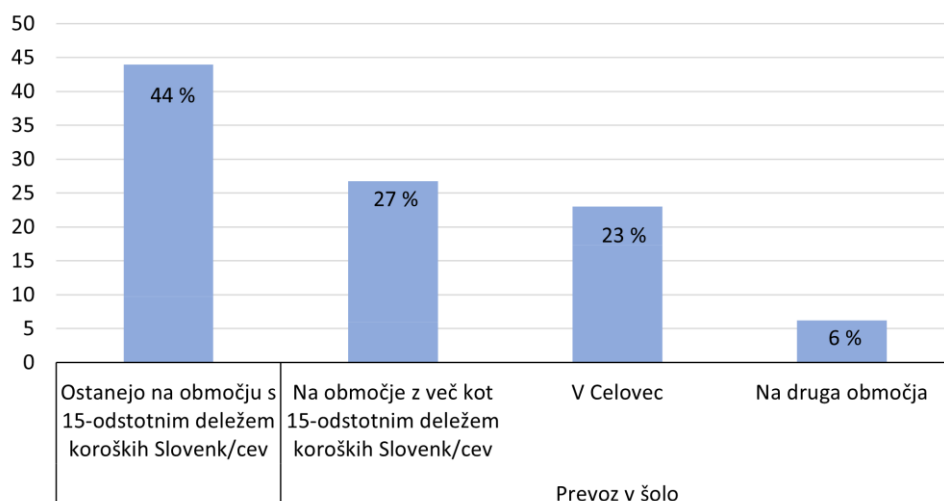
³⁷ Osebni pogovor (9).

Vir: Letno poročilo Oddelka za manjšinsko šolstvo, šolska statistika, koncept in predstavitev OGM.

Vendar je treba upoštevati, da so srednje šole in gimnazije v prostoru geografsko drugače razporejene kot osnovne šole ali predšolske ustanove. Zato lahko domnevamo, da se precejšnje število učenk/cev iz slovenskih družin šola npr. v deželni glavni mestu Celovec. Da bi OGM to dejstvo lahko prvič količinsko opredelil, je podatke o prihodih v šolo po starosti združil s podatki iz usklajenih statističnih podatkov o zaposlovanju.³⁸

Grafikon 21 kaže, da se več kot 50 odstotkov učenk/cev dejansko vozi iz osmih občin z več kot 15-odstotnim deležem koroških Slovenk/cev. Skoraj četrtina učenk/cev se vozi v Celovec, kjer je tudi Slovenska gimnazija, ki edina po osnovni šoli omogoča nadaljevanje šolanja v slovenskem učnem jeziku.

Grafikon 21: Kje se učenke/ci s stalnim prebivališčem na območju slovenske narodne skupnosti³⁹ šolajo v nižjem sekundarnem izobraževanju? 2019/2020

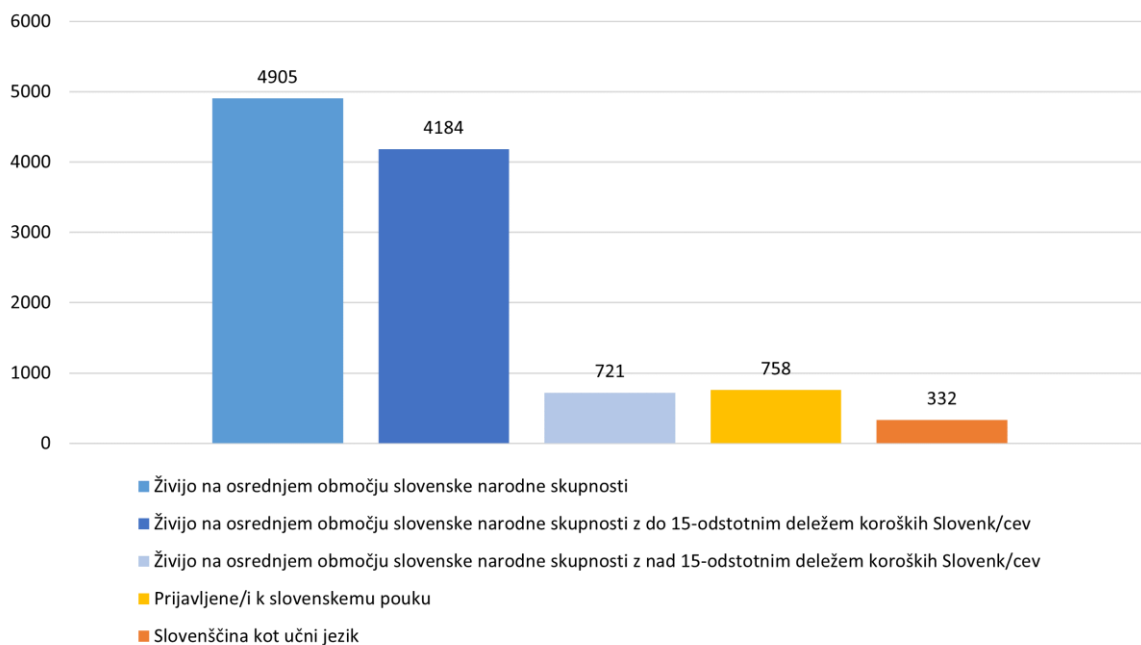
Vir: Usklajena statistika zaposlovanja, Letno poročilo Oddelka za manjšinsko šolstvo, koncept in predstavitev OGM.

Zaradi velikega števila dijakinj/ov, ki se vozijo v šolo, je smiselno preučiti število dijakinj/ov ne glede na to, v kateri občini obiskujejo šolo. V Grafikonu 22 vidimo, da nižjo srednjo šolo obiskuje 4.905 učenk/cev s stalnim prebivališčem v podeželskih občinah, za katere velja Zakon o manjšinskem šolstvu. V teh podeželskih občinah in Celovcu je k slovenskemu pouku vpisanih 758 dijakinj/ov, od tega Slovensko gimnazijo s slovenskim učnim jezikom obiskuje 332 dijakinj/ov.

³⁸ Abgestimmte Erwerbsstatistik.

³⁹ V občinah, v katerih je delež slovenske narodne skupnosti ob popisu prebivalstva 2001 znašal vsaj 15 odstotkov.

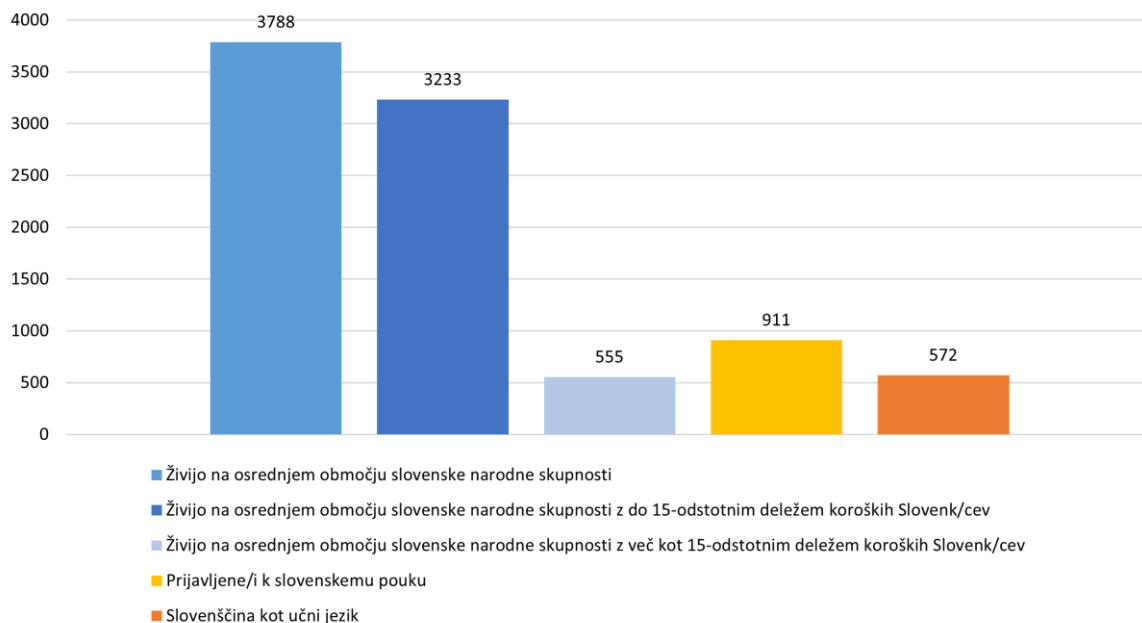
Grafikon 22: Število učenk/cev v nižjem sekundarnem izobraževanju 2021

Vir: Usklajena statistika zaposlovanja, Letno poročilo Oddelka za manjšinsko šolstvo, zasnova in predstavitev OGM.

Šolanje na višji stopnji srednje šole ponuja več možnosti dvojezičnega izobraževanja. Tri šole s slovenskim učnim jezikom so Slovenska gimnazija v Celovcu, Dvojezična trgovska akademija v Celovcu in Višja šola za gospodarske poklice v Šentpetru pri Šentjakobu v Rožu. Poleg tega se je slovenščino na nekaterih gimnazijah mogoče učiti kot učni predmet.

Grafikon 23: Število učenk/cev v višjem sekundarnem izobraževanju 2021

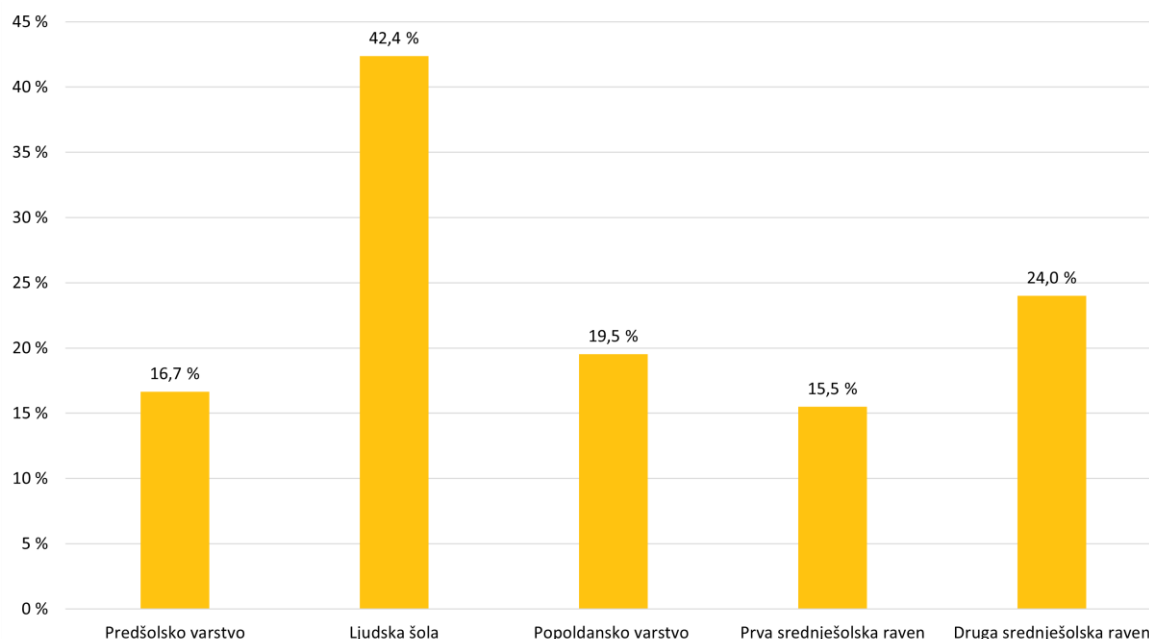
Vir: Usklajena statistika zaposlovanja, Letno poročilo Oddelka za manjšinsko šolstvo, koncept in predstavitev OGM.

3.788 učenk/cev višje stopnje sekundarnih šol ima stalno prebivališče v podeželskih občinah. V teh občinah in Celovcu pouk slovenščine obiskuje 911 učenk/cev, od tega jih 572 obiskuje šolo s slovenskim učnim jezikom (Grafikon 23). Ne moremo jih postaviti v neposredno medsebojno razmerje, saj imajo nekatere/i učenke/ci, ki obiskujejo slovenski pouk ali šole s slovenskim učnim jezikom, stalno prebivališče tudi npr. v Celovcu ali Sloveniji. Lahko pa domnevamo, da se številne/i v šole vozijo iz podeželskih občin. Absolutno število in zlasti odstotek učenk/cev, ki se učijo slovenščino, se povečuje na višji sekundarni ravni, čeprav se skupno število učenk/cev na tej ravni v primerjavi z nižjo sekundarno ravno zmanjšuje.

Sklep

Razvoj obiskovanja dvojezičnega izobraževanja in varstva po posameznih stopnjah prikazuje Grafikon 24. Prvi trije stolpci – varstvo predšolskih otrok, osnovna šola in popoldansko varstvo v osnovni šoli – prikazujejo delež otrok v podeželskih občinah, za katere velja Zakon o manjšinskem šolstvu in so deležni dvojezičnega varstva/izobraževanja, kar pomeni, da so konkretne kvote prvič na voljo posebej za predšolski sektor. Zadnja dva stolpca – prva in druga srednješolska raven – prikazujeta deleža učenk/cev s stalnim prebivališčem v podeželskih občinah na območju, kjer velja Zakon o manjšinskem šolstvu, ki poslušajo slovenščino kot predmet ali obiskujejo šolo, v kateri je slovenščina učni jezik.

Grafikon 24: Delež otrok s slovensko vzgojo/izobraževanjem na različnih ravneh izobraževalnega sistema

Vir: Usklajena statistika zaposlovanja, Letno poročilo Oddelka za manjšinsko šolstvo, Poročilo o položaju slovenske narodne skupnosti na avstrijskem Koroškem 2021, podatki avstrijskega statističnega urada o vrtcih, Koroški politični letopis 2021, šolska statistika, koncept in predstavitev OGM. Podlaga so v vseh primerih tisti otroci, ki obiskujejo določeno ustanovo/raven. Legenda: Od vseh v predšolsko varstvo vključenih otrok jih je 16,7 odstotka deležnih slovenske ali dvojezične oskrbe.

Osnovne šole imajo najvišji odstotek k dvojezičnemu pouku vključenih otrok. Čeprav je skoraj vsak/a drugi/a učenec/ka v osnovni šoli vpisan/a k dvojezičnemu pouku, se zaradi pomanjkanja ponudb le približno petina med njimi lahko vključi v dvojezično popoldansko varstvo. Dvojezično izobraževanje na nižji sekundarni stopnji je v podeželskih občinah omejeno na slovenščino kot predmet. Slovenščina na prvi srednješolski ravni ni privlačno zasnovana; le Slovenska gimnazija v Celovcu slovenščino ponuja kot učni jezik. K dvojezičnemu pouku je v tej starosti vključenih le približno 15 odstotkov učenk/cev. Na višji sekundarni ravni je dvojezična ponudba večja, zato je ustrezni delež višji in znaša 24 odstotkov.

Podrobni rezultati, tj. po občinah in stopnjah izobrazbe ali oskrbe, so na zemljevidu dostopni na povezavi: https://www.ogm.at/wp-content/uploads/2022/07/koroska_gruppen_simple.html.

Za občine, označene s črtkami, Zakon o manjšinskem šolstvu ne velja v celoti. Več informacij se prikaže s klikom na občino. V meniju na levi strani lahko izberete različne ravni varstva in izobraževanja.

Podatki o naraščajočem vpisu k dvojezičnemu izobraževanju v osnovni šoli, pogosto navedeni v uradnih publikacijah, so predvsem posledica večjega vpisa otrok nemško govorečih staršev. Prikrivajo pa dejstvo, da pred osnovno šolo in po njej uporaba dvojezičnosti ne znaša niti polovico deleža v osnovni šoli. Predvsem za predšolsko obdobje analiza razkriva tudi pomanjkljivosti

dosedanje statistične analize. To velja tudi za šolsko statistiko, kjer bi bilo treba predvsem bolj preplesti vpise k dvojezičnemu izobraževanju in pogovorni jezik šolark/jev; trenutno se ti statistični podatki ne dopolnjujejo.

Zgodovina in razvoj slovenske narodne skupnosti bi morala biti bolj vključena v izobraževalni sistem. »Na visoki šoli za izobraževanje učiteljic/ev v Celovcu, npr., se neredko zgodi, da so študentke/je presenečene/i, da se v srednji šoli niso učili pomembnih stvari o zgodovini koroških Slovenk/cev in s tem Koroške.«⁴⁰ Učna gradiva zanemarjajo zatiranje, preganjanje in diskriminacijo koroških Slovenk/cev ter njihovo zgodovino. »Če bi skupine (žrtev) postale vidne pri pouku, bi bil to pomemben korak proti nadaljnji diskriminaciji in predsodkom.«⁴¹

⁴⁰ Osebni pogovor (8, 10).

⁴¹ Osebni pogovor (11).

(Družbeni) mediji: Ponudba vs. povpraševanje

Za obstoj in identiteto slovenske manjšine na Koroškem je pomembno dvoje: prvič, kako je narodna skupnost vidna navzven, in drugič, kako je notranje povezana. Za oboje imajo mediji pomembno, če ne celo odločilno vlogo.⁴² »Koroški slovenski mediji so zelo pomembni kot javno glasilo ter za obstoj in ohranjanje jezika.«⁴³

Slovenska medijska krajina na Koroškem se je v zadnjih desetletjih še dodatno razvila. Po drugi svetovni vojni so se uveljavili časopisi *Naš tednik* Narodnega sveta koroških Slovencev, *Slovenski vestnik* Zveze slovenskih organizacij in *Nedelja*, cerkveni časopis Krške škofije. »Ena najpomembnejših političnih zahtev predstavnic/kov koroških Slovencev sta bila celodnevni radijski program in slovenski televizijski programi.«⁴⁴ Od takrat so bili na Koroškem uvedeni celodnevni slovenski radijski program, slovenska televizijska oddaja *Dober dan Koroška*; »medijska krajina na Koroškem je na splošno bolj odprta do slovenske narodne skupnosti.«⁴⁵ Po združitvi *Slovenskega vestnika* in *Našega tednika* leta 2003 tednik *Novice* izdajata obe osrednji organizaciji: Narodni svet koroških Slovencev in Zveza slovenskih organizacij na Koroškem. V medijski prostor je od leta 1998 vključen tudi Svobodni Radio Agora.

Upadanje porabe lastnih medijev koroških Slovencev

V reprezentativni raziskavi je bilo prvič raziskano, kako pogosto slovenska narodna skupnost sledi lastnim medijem (Grafikon 25). Najpogosteje sledi tedniku *Novice* in televizijski oddaji *Dober dan Koroška*. Pogosto jima, da bi bili seznanjeni z dogajanjem v domovini, sledijo tudi v diaspori.⁴⁶

⁴² Osebni pogovor (12, 13).

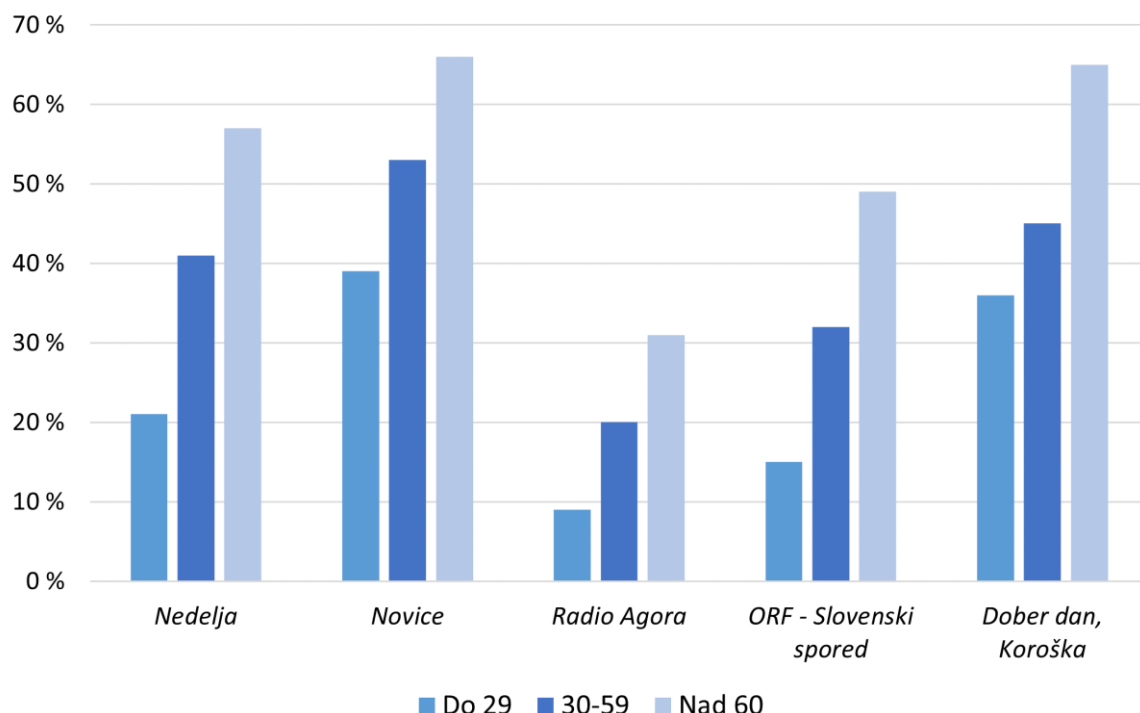
⁴³ Osebni pogovor (13).

⁴⁴ Osebni pogovor (12).

⁴⁵ Osebni pogovor (12).

⁴⁶ Osebni pogovor (20).

Grafikon 25: Poraba lastnih medijev narodne skupnosti glede na starost

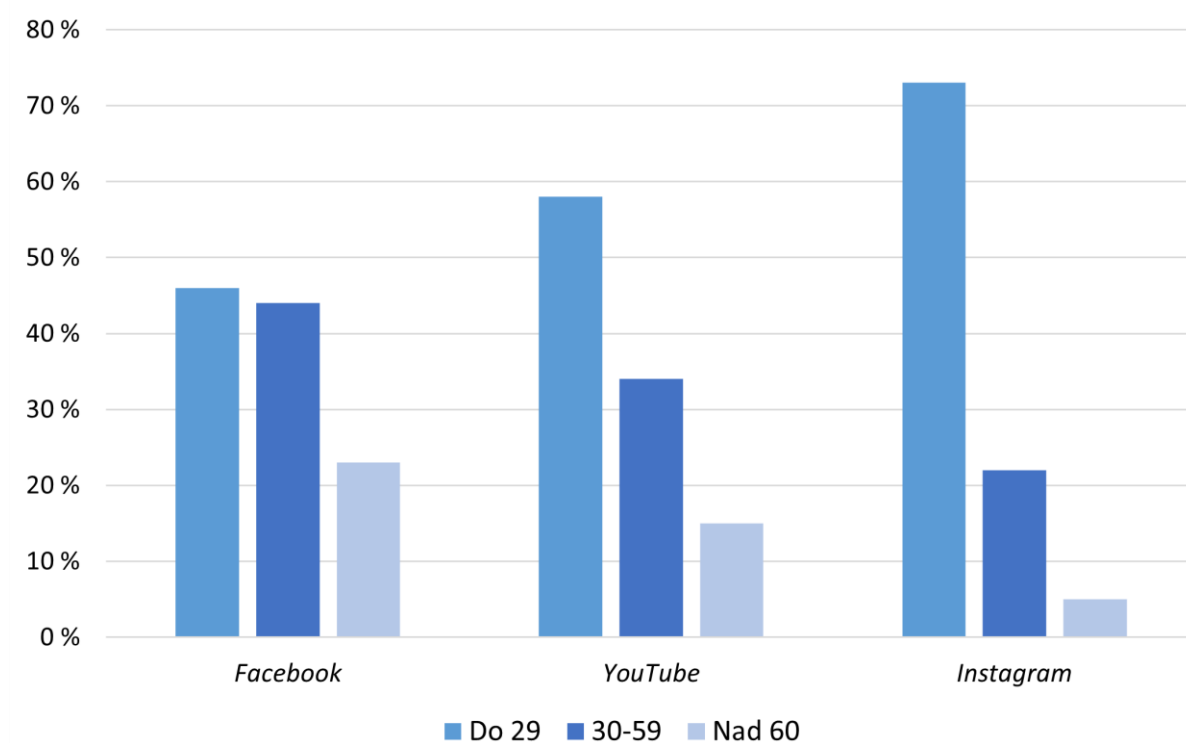
Vir: Lastno zbiranje podatkov. Podlaga so Avstrijke/ci na osrednjem območju z dobrim do tekočim znanjem slovenščine (N = 562).

Kljub temu je jasno prepoznaven medgeneracijski upad sledenja slovenskim medijem: mlajši kot so koroške/i Slovenke/ci, redkeje sledijo svojim klasičnim medijem. To je mogoče delno pojasniti s splošnimi spremembami v medijih – klasični mediji, kot so linearna televizija, dnevni časopisi in revije, na splošno beležijo upad števila uporabnic/kov,⁴⁷ medtem ko na pomenu močno pridobiva digitalna komunikacija (spletne strani, družbeni mediji, forumi, pretočna televizija).

Pionirke/ji digitalnega komuniciranja so mlajše generacije. Tudi koroške/i Slovenke/ci, mlajše/i od 30 let, zelo pogosto uporabljajo družbene medije (Grafikon 26): več kot 70 odstotkov jih uporablja *Instagram*, več kot polovica pa *YouTube*. *Facebook* kot medij uporabljajo tudi številne/i koroške/i Slovenke/ci, vendar je pomemben predvsem za koroške Slovenke/ce v srednjih letih, pri mlajši generaciji pa uporaba že spet upada.

⁴⁷ Glej npr. podatke avstrijske analize medijev.

Grafikon: 26: Poraba družbenih medijev glede na starost (ne glede na jezik)

Vir: Lastno zbiranje podatkov. Podlaga so Avstrijke/ci na osrednjem območju z dobrim do tekočim znanjem slovenščine (N = 562).

Pri tem je treba poudariti, da digitalni in zlasti družbeni mediji, gledano v celoti, nimajo toliko funkcije ustvarjanja vsebin kot njihovega širjenja. Tudi v digitalni dobi vsebine običajno nastajajo v klasičnih uredniških medijih, se pa širijo s pomočjo spleta in družbenih medijev. Zato je treba preučiti, ali imajo obstoječe institucije slovenske narodne skupnosti ustrezne digitalne komunikacijske ponudbe in kako so te oblikovane.

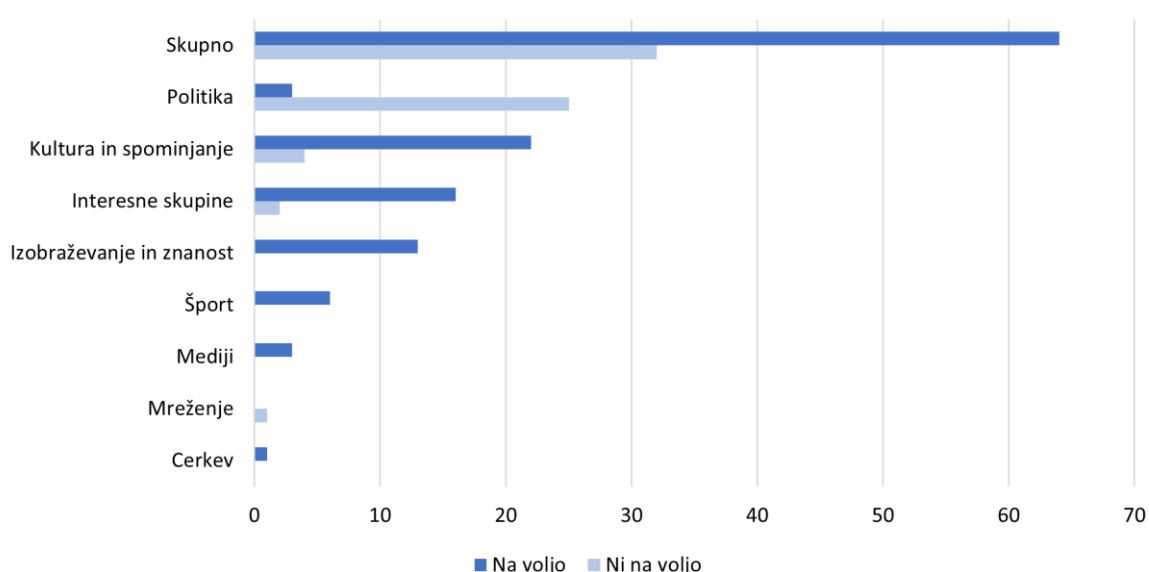
Dvojezične spletne strani

Za oceno ponudbe digitalnega komuniciranja v slovenski narodni skupnosti smo analizirali spletno prisotnost 96 društev in organizacij, od katerih so bile nekatere prevzete s seznama prejemnic/kov subvencij Urada zveznega kanclerja in s seznamov osrednjih organizacij; seznamami so dostopni na spletu. Podatki so se zbirali v raziskavi, ki jo je osebje OGM opravilo z uporabo strukturiranega seznama. Ugotavljali so npr., ali spletna stran obstaja, ali je povezava varna, v katerih jezikih je na voljo in ali je povezana z družbenimi mediji. Ugotavljali so tudi, ali se kanali družbenih medijev

uporabljajo, v katerih jezikih društva in organizacije na svojih kanalih komunicirajo ter kakšna sta njihov doseg⁴⁸ in dejavnost⁴⁹.

Grafikon 27 prikazuje, koliko društev in organizacij določenih kategorij ima lastno spletno stran ali je nima. Od 96 anketiranih društev in organizacij ima dve tretjini lastno spletno stran (64 ima svojo spletno stran, 32 pa ne). Preseneča, da večina političnih organizacij nima lastne spletne strani. Treba pa je omeniti, da so to pogosto občinske liste nadregionalne stranke Enotna lista, za katero obstaja osrednja spletna stran s povezavami na občinske liste, ki so po navadi aktivne na Facebooku.

Grafikon 27: Koliko društev/organizacij ima svojo spletno stran?

Vir: Lastno zbiranje podatkov. Podlaga je 96 društev/organizacij.

Med vsemi organizacijami z lastno spletno stranjo jih ima več kot 80 odstotkov dvojezično spletno stran v slovenščini in nemščini, v nekaterih primerih pa so na voljo tudi drugi jeziki. Več kot 60 odstotkov spletnih strani ima tudi varno povezavo (certifikat SSL).

Grafikon 27: Jeziki spletnih strani

Vir: Lastno zbiranje podatkov. Podlaga je 96 združenj/organizacij.

⁴⁸ Meri se s številom sledilk/cev.

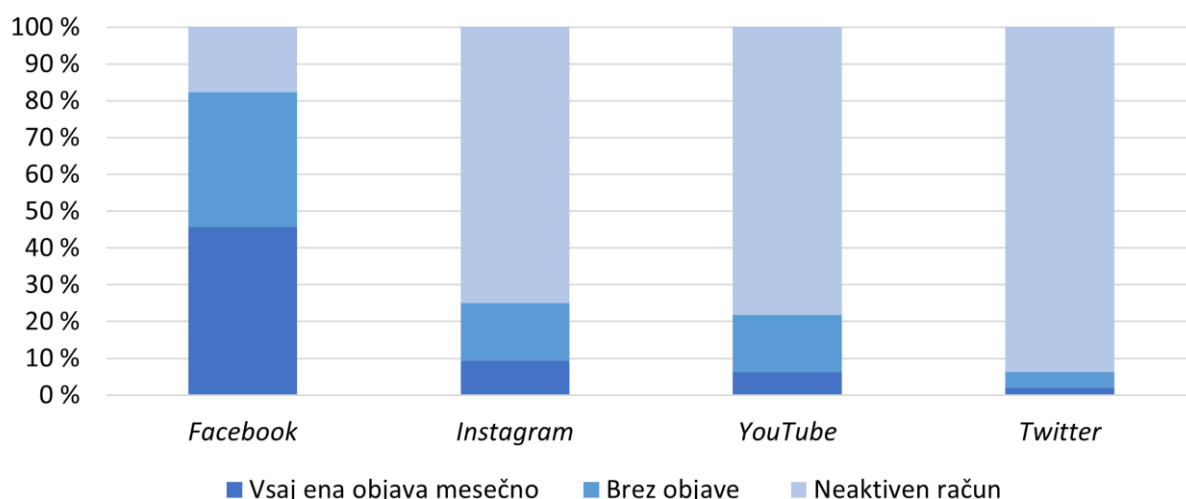
⁴⁹ Mesec preverjanja je bil januar 2022.

Pojav spleta je okreplil širjenje informacij. Za slovensko narodno skupnost na Koroškem to predvsem pomeni možnost večje prisotnosti v medijskem prostoru »in s tem tudi ustvarjanja pozornosti pri nemško govorečem prebivalstvu«. ⁵⁰ Poleg tega spletni mediji omogočajo vključevanje tako koroških Slovenk/cev, ki ne živijo na osrednjem območju, kot mlajših generacij.

Pogosta uporaba *Facebooka*; aktivna je le polovica računov

Kot je razvidno iz Grafikona 29, koroška slovenska društva kot kanal družbenih omrežij najpogosteje uporabljajo *Facebook*; več kot 80 odstotkov ima račun na *Facebooku*, aktivna pa je le polovica računov. ⁵¹

Grafikon 28: Dejavnosti društev v družbenih medijih

Vir: Lastno zbiranje podatkov. Podlaga je 96 društev/organizacij.

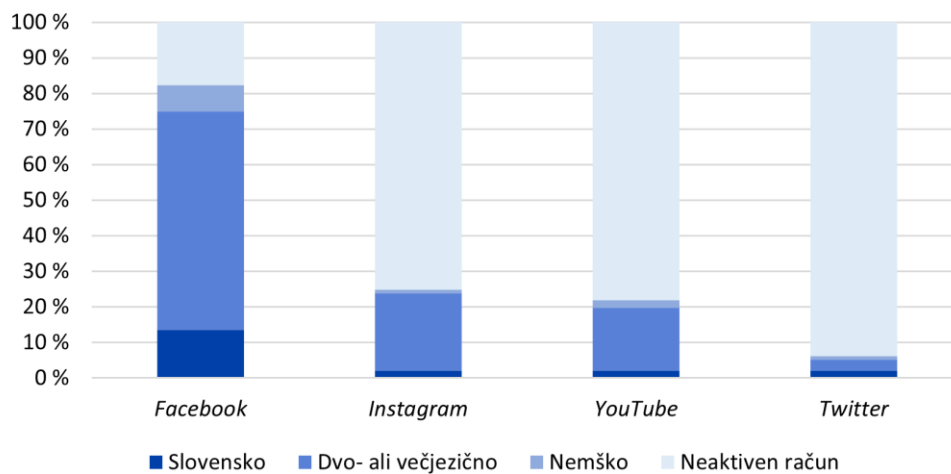
Instagram in *YouTube*, med mlajšo generacijo koroških Slovenk/cev najbolj priljubljena družbena medija, kot sredstvo komuniciranja uporablja le okoli 20 odstotkov društev in organizacij, od katerih jih ima aktivne račune približno polovica. Če želimo mlado generacijo navezati na slovensko narodno skupnost in je ne izgubiti, je treba v medijski politiki začeti redno uporabljati sodobne kanale in tako nadoknaditi zamujeno. Kot zelo pomemben je treba oceniti trenutni razpis Urada zveznega kanclerja za financiranje projektov digitalizacije.

Večina društev in organizacij, ki ima račun, na vseh kanalih komunicira v dveh ali več jezikih, vsekakor pa v nemščini in slovenščini. Le nekaj računov se sporazumeva izključno v slovenščini in še manj izključno v nemščini (Grafikon 30).

⁵⁰ Osebni pogovor (12).

⁵¹ Redno pomeni, da je bila v mesecu raziskave (januar 2022) vsaj ena objava.

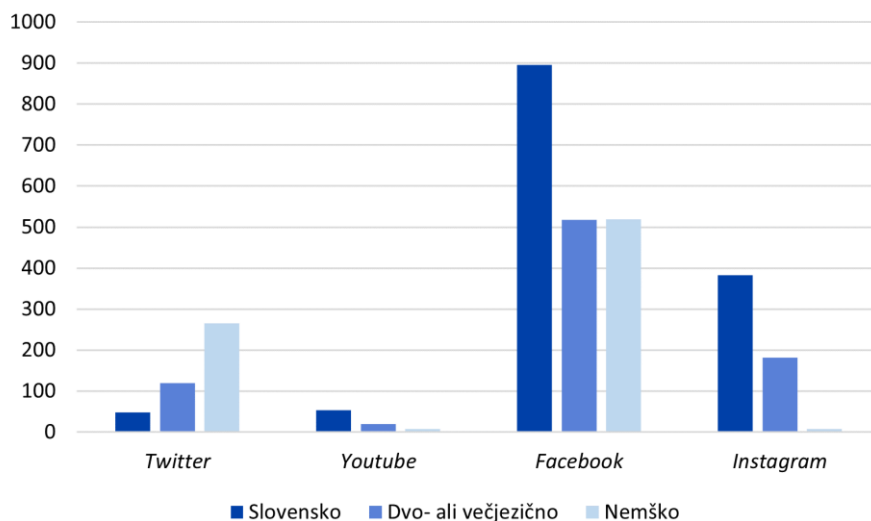
Grafikon 29: Jezik komuniciranja društev/organizacij v družbenih medijih

Vir: Lastno zbiranje podatkov. Podlaga je 96 društev/organizacij.

Računi, ki komunicirajo izključno v slovenščini, imajo na *Instagramu*, *Facebooku* in *YouTubu* večji doseg kot tisti, ki komunicirajo dvo- ali večjezično. V zvezi z *YouTubom* je treba opozoriti, da imajo lahko kanali z malo sledilkam/ci še vedno veliko število gledalk/cev posameznih videoposnetkov (npr. športnih prenosov), vendar to ni predmet raziskovalnega projekta.

Grafikon 30: Doseg prisotnosti združenj/organizacij na družbenih omrežjih (glede na jezik komunikacije)

Vir: Lastno zbiranje podatkov. Podlaga je 96 društev/organizacij. Doseg se nanaša na število sledilk/cev ali naročnic/kov.

Sklep

Lastni mediji slovenske narodne skupnosti so pomembni tako za prepoznavnost kot ohranjanje jezika, vendar njihova uporaba med mlajšimi generacijami očitno upada. Koroške/i Slovenke/ci se morajo s temi dejstvi spopasti, za ciljno usmerjeno širjenje novic pa so odlična priložnost digitalni mediji.

Čeprav ima večina slovenskih društev in organizacij svojo dvojezično spletno stran, se lahko njihova digitalna prisotnost glede na ponudbo na družbenih omrežjih, ki presega *Facebook*, še poveča; *Facebook* je zlasti med mlajšimi generacijami ponovno v zatonu. *Instagram* uporablja 70 odstotkov koroških Slovenk/cev, mlajših od 30 let, na njem pa ima aktiven račun le deset odstotkov medijev, društev in organizacij.

V intervjujih je bilo močno poudarjeno prostovoljno delo. »Velika večina društev in organizacij deluje prostovoljno, funkcionarke/ji delo opravljajo brezplačno v svojem prostem času in nimajo ne časa ne tehničnih ali finančnih sredstev za profesionalno organizacijo socialnih medijev.«⁵² Pri tem bi lahko pomagale ustrezne nadinstitucionalne ponudbe – npr. z urnimi kvotami, ki bi jih društva lahko uveljavljala pri ponudnikih storitev.

⁵² Osebni pogovor (14).

Identiteta in sobivanje z večinskim prebivalstvom

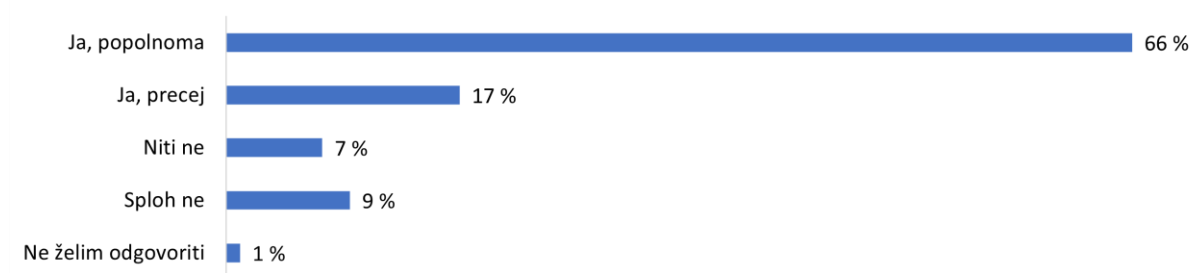
Pričujoče poglavje obravnava samopodobo koroških Slovenk/cev, notranjo organiziranost narodne skupnosti v društvih in predstavniških organizacijah ter sobivanje z večinskim prebivalstvom.

Močan subjektivni občutek pripadnosti etnični skupini

Koroške/i Slovenke/ci se identificirajo s slovenskim jezikom in kulturo ter z Deželo Koroško. Glavno sredstvo njihove identifikacije je slovenski jezik. Citat Florjana Lipuša »Z jezikom smo ali nismo« navajajo in citirajo številne/i koroške/i Slovenke/ci.

Kot v Grafikonu 32 kažejo rezultati reprezentativne raziskave, je povezava med znanjem slovenskega jezika Avstrijk/cev in njihovo subjektivno zaznano pripadnostjo narodni skupnosti zelo močna: kar 83 odstotkov (tj. pet od šestih) tistih z dobrim do tekočim znanjem slovenščine meni, da »popolnoma« ali vsaj »bolj« pripadajo slovenski narodni skupnosti.⁵³

Grafikon 31: Ali se (tudi) vi štejete za koroško/ega Slovenko/ca ali pripadnico/ka slovenske narodne skupnosti na Koroškem?

Vir: Lastno zbiranje podatkov. Podlaga so Avstrijke/ci na osrednjem območju z dobrim do tekočim znanjem slovenščine (N = 562).

Del identitete sestavljajo kolektivni zgodovinski spomini, ki se razlikujejo od spominov večinskega prebivalstva. V intervjujih je bilo npr. omenjeno prisilno izseljevanje koroških Slovenk/cev leta 1942, izkušnje aktivnega odpora v času nacionalsocializma, agitacija *Heimatdiensta* in drugih društev proti narodni skupnosti koroških Slovenk/cev pred drugo svetovno vojno in po njej ter zahteve za uresničevanje manjšinskih pravic (npr. dvojezični napisi).

Odločitev, kako se definirati v 21. stoletju, je osebna. Nekatere lastno koroškoslovensko poreklo negativno obremenjuje. Identifikacijo s svojim poreklom deloma otežuje kolektivni travmatični zgodovinski spomin. »Identiteto koroške/ga Slovenke/ca je treba razumeti pozitivno kot

⁵³ Tudi če predvidevamo, da so ljudje, ki sodelujejo v prostovoljni raziskavi o pripadnosti svoji skupnosti, verjetno sodelovanju bolj naklonjeni in so zato izmerjene vrednosti verjetno nekoliko napihnjene, je doseženi rezultat zelo visok.

pripadnico/ka priznane narodne skupnosti, ki je navedena v državni pogodbi, govori evropski jezik in ta jezik ohranja.«⁵⁴

Rezultati reprezentativne ankete kažejo precej samozavesten in pozitiven odnos do identitete koroških Slovenk/cev. Več kot 80 odstotkov jih občasno poudarja, da so koroške/i Slovenke/ci (Grafikon 33).

Grafikon 32: Ali občasno poudarite, da se prištevate (tudi) k slovenski narodni skupnosti ali to raje zadržite zase?

Vir: Lastno zbiranje podatkov. Podlaga so Avstrijke/ci na osrednjem območju z dobrim do tekočim znanjem slovenščine (N = 562).

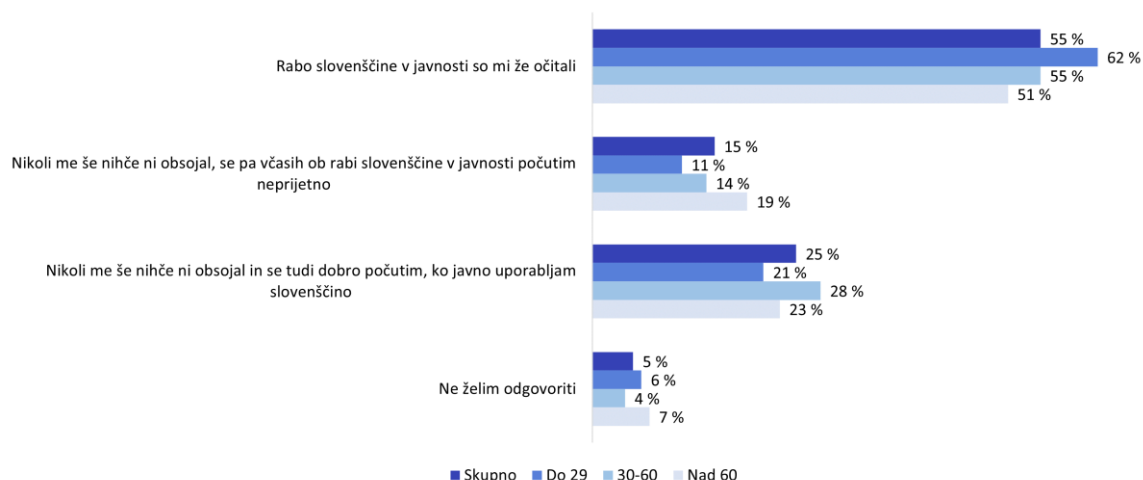
Sožitje med slovensko narodno skupnostjo in nemško govorečim večinskim prebivalstvom je na južnem Koroškem še vedno pomembna tema. Na to kaže tudi visoka udeležba pri odgovorih na odprta vprašanja v reprezentativni raziskavi: medtem ko v raziskavah to možnost običajno izkoristi 20–25 odstotkov udeleženk/cev, je tokrat ponujeno možnost v obeh ciljnih skupinah (slovenska narodna skupnost in nemško govoreče večinsko prebivalstvo) izkoristilo več kot 40 odstotkov udeležencev, kar dokazuje močno potrebo po komunikaciji in veliko zaupanje v študijo.

Drugi pokazatelj tega je, da je bilo skupno več kot 50 odstotkov sodelujočih koroških Slovenk/cev že kritiziranih zaradi uporabe slovenskega jezika v javnem prostoru (Grafikon 34). Diskriminacija slovenskega jezika je bila omenjena tudi v intervjujih o različnih situacijah, npr. v šoli ali javnem prevozu.⁵⁵

⁵⁴ Osebni pogovor (1).

⁵⁵ Osebni pogovor (8, 21, 7).

Grafikon 33: Ali ste bili kdaj kritizirani zaradi uporabe slovenščine v javnosti, se včasih počutite neprijetno ali pa se to ne dogaja?

Vir: Lastno zbiranje podatkov. Podlaga so Avstrijke/ci na osrednjem območju z dobrim do tekočim znanjem slovenščine (N = 562).

Negotovost pri uporabi jezika je povezana tudi s pomanjkanjem izkušenj in travmatizacijo: prvič, zgodovina koroških Slovenk/cev pri šolskem pouku ni obravnavana v zadostni meri, drugič, v družinah in zasebnem okolju se jezik pogosto ne prenaša tudi zaradi travmatičnih izkušenj. »Pri tem pojavu, ki je iz raziskav holokavsta znan kot 'pakt molka' ali *conspiracy of silence*, gre za več ravni: prva generacija, ki je osebno doživela travmatične izkušnje preganjanja in deportacije ter strah pred smrtjo, se pogosto poskuša pred nadaljnjimi bolečimi spomini zaščititi z molkom.«⁵⁶ »Za drugo in tretjo generacijo možnosti molka ni, saj naj bi se spominjali in opominjali. Vendar je druga generacija ena od pričevalk/cev in je včasih obremenjena tudi z bolečo družinsko dinamiko. Rekonstrukcija travme je torej delo več generacij.«⁵⁷

Poleg jezika, kulture, kolektivnih izkušenj, njihovega prenašanja in razprav na identiteto vplivata tudi v zadnjih desetletjih močno spremenjena poklicna in socialna struktura koroških Slovenk/cev. Manj izobraženo slovensko govoreče prebivalstvo je še dolgo delalo v manj prestižnih panogah in poklicih, kar se je močno spremenilo tudi zaradi velikega vpisa na Slovensko gimnazijo.

V zvezi s tem bi bilo zanimivo analizirati nadaljnje izobraževalne in poklicne kariere po dvojezični maturi; v ta namen bi lahko uporabili register izobraževalnega statusa in usklajeno statistiko zaposlovanja. Te bi lahko dopolnili s posebnimi raziskavami o nadaljnjem izobraževanju in vseživljenjskem učenju. Tovrstne analize niso bile predmet raziskovalnega projekta.

⁵⁶ Osebni pogovor (11).

⁵⁷ Prav tam.

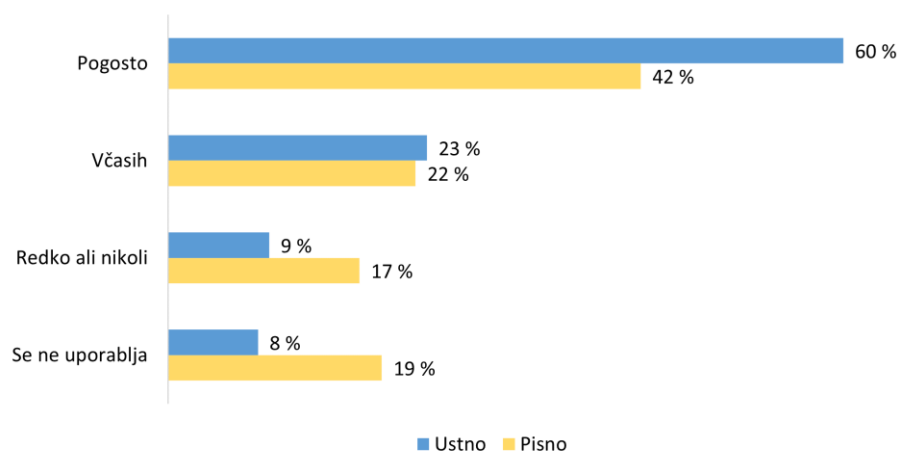
Društva kot »varen prostor«

Pomemben prostor za posredovanje izkušenj, kulture in jezika so društva. V reprezentativni raziskavi je 37 odstotkov anketiranih koroških Slovencev navedlo, da so društva koroških Slovencev (npr. kulturna ali športna društva), zelo pomembna za ohranjanje slovenskega jezika. Ta odgovor so poleg izobraževanja najpogosteje navedli.

Gornje navedbe se ujemajo z dogajanjem v preteklosti: »Če pogledamo seznam slovenskih društev pred drugo svetovno vojno in po njej, vidimo, da je tam, kjer društva niso zopet oživila, jezik pozneje tudi zamrl.«⁵⁸ Zavest o tem je prepoznavna tudi med koroškimi anketirankami/ci z malo ali nič znanja slovenščine, katerih starši in/ali stari starši še govorijo ali so govorili slovensko. 37 odstotkov vprašanih izgubo jezika v nasprotju s prejšnjo generacijo pripisuje dejstvu, da niso bili nikoli aktivni v slovenskih ali dvojezičnih društvih.

Slovenska športna in kulturna društva pomembno prispevajo k temu, da ima slovenski jezik prostor tudi zunaj družine in izobraževalnih ustanov. Da je uporaba jezika v prostem času in s prijatelji/cami izjemno pomembna, dokazujejo tudi rezultati reprezentativne raziskave: 60 odstotkov sodelujočih koroških Slovencev pogosto slovensko govori v društvih, le devet odstotkov jih je navedlo, da to počnejo redko ali nikoli (Grafikon 35).

Grafikon 34: Uporaba slovenskega jezika v društvih

Vir: Lastno

zbiranje podatkov. Podlaga so Avstrijke/ci na osrednjem območju z dobrim do tekočim znanjem slovenščine (N = 562).

Po eni strani so društva varen prostor, kjer se koroške/i Slovenke/ci lahko umetniško, igrivo, športno, vsebinsko in celo znanstveno izražajo v slovenščini, kar drugi (pol)javni prostori le delno omogočajo.⁵⁹ Poleg socialnega in ekonomskega kapitala se v društvih pridobiva tudi kulturni kapital, aktivno in pasivno se uči jezik in krepi identiteta. »Projekti, ki so predvsem važni, so npr. nogometni turnir Europeada, na katerem koroške/i Slovenke/ci z žensko in moško ekipo tekmujejo

⁵⁸ Osebni pogovor (15).

⁵⁹ Bolj verjetno je, da bomo slovenski jezik slišali v cerkvi, za katero je ta zelo pomemben.

z drugimi narodnimi skupnostmi.«⁶⁰ »Za mnoge pripadnice/ke narodne skupnosti so slovenska društva tudi prvi stik z umetnostjo in s kulturo, za nekatere pa se na ta način razvijajo tudi njihove poklicne kariere.«⁶¹

Po drugi strani pa se nekatera slovenska športna in kulturna društva vse bolj razvijajo v dvojezična društva, zlasti v občinah, kjer ni več veliko slovensko govorečih prebivalcev. »Ta društva vse bolj prevzemajo povezovalno vlogo, se odpirajo nemško govorečemu prebivalstvu in sodelujejo z nemško govorečimi pobudami in društvi.«⁶² Pri tem obstaja nevarnost, da se nemščina razvije v pogovorni jezik, ki ga govorijo vsi. Na splošno je pogosto samoumevno, da koroške/i Slovenke/ci preidejo v nemščino takoj, ko nekdo ne razume slovensko, kar je pogosto omenjeno tudi v odgovorih na odprta vprašanja. »Ta dinamika otežuje ohranjanje 'varnega prostora', ki ponuja in omogoča svobodno slovensko komunikacijo.«⁶³

Uravnoteženo mnenje o predstavniških organizacijah

Med cilji predstavniških organizacij je tudi ohranjanje jezika v zasebni in javni sferi. Tri osrednje organizacije, ki zastopajo koroške Slovenke/ce na političnem, kulturnem in gospodarskem področju, so Narodni svet koroških Slovencev, Zveza slovenskih organizacij in Skupnost koroških Slovencev in Slovenk. Obstajajo tudi ločene organizacije za področja politike, kulture in znanosti. Pomembni nalogi predstavniških organizacij sta organizacija in usklajevanje omenjenih področij ter izobraževanja, športa, medijev in gospodarstva. Pri iskanju najboljših praks to zahteva veliko zavzetosti in sodelovanja z drugimi narodnimi skupnostmi. »Enostransko prikazovanje v medijih ima lahko negativen učinek, npr. če so posamezne organizacije prikazane kot 'radikalne', druge pa kot 'spravne'.«⁶⁴

Reprezentativna raziskava zato iz utemeljenih razlogov ni zajela mnenja posameznih organizacij ali celo osebnih mnenj njihovih zastopnic/kov. Bolj pomembno je, kako koroške/i Slovenke/ci dojemajo svoje predstavniške organizacije kot celoto (Grafikon 36).

⁶⁰ Osebni pogovor (18).

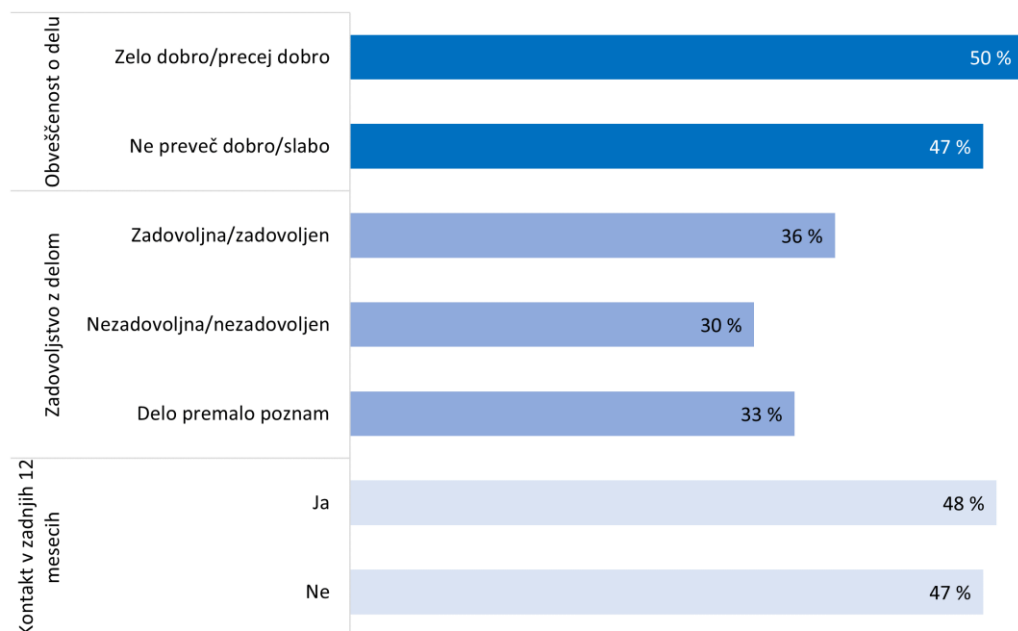
⁶¹ Osebni pogovor (14).

⁶² Osebni pogovor (16).

⁶³ Osebni pogovor (14).

⁶⁴ Osebni pogovor (1).

Grafikon 35: Obveščenost, zadovoljstvo in stiki s tremi predstavniškimi organizacijami

Vir: Lastno zbiranje podatkov. Podlaga so Avstrijke/ci na osrednjem območju z dobrim do tekočim znanjem slovenščine (N = 562).

Polovica anketiranih pripadnic/kov slovenske narodne skupnosti je izjavila, da so zelo ali precej seznanjeni z delom predstavniških organizacij. To se skoraj točno ujema z deležem tistih, ki so bili v zadnjih 12 mesecih v stiku z njimi.

Mnenja o zadovoljstvu z njihovim delom so uravnotežena: približno tretjina ljudi je zadovoljnih, tretjina nezadovoljnih, preostali pa menijo, da o tem vedo premalo. Rezultati so v primerjavi z zaupanjem v različne politične institucije v indeksu zaupanja OGM znotraj pričakovanega razpona.⁶⁵ Mnenja o predstavniških organizacijah je treba obravnavati s stališča splošnega mnenja prebivalstva o političnem predstavništvu.

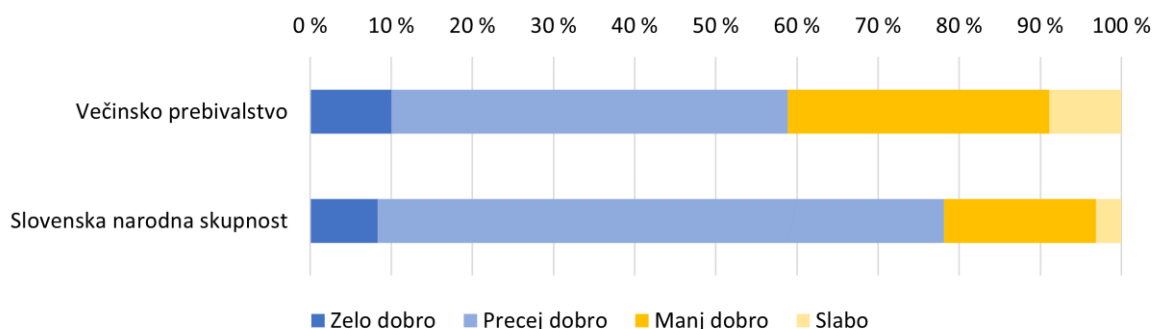
Odgovori na odprta vprašanja reprezentativne raziskave izražajo željo po večji enotnosti predstavniških organizacij ter manj (javnih) sporih. V njih je omenjena tudi demokratična legitimnost zastopanja. Treba pa je upoštevati, da bi izvedba volitev zahtevala tudi ustrezen volilni imenik, v katerega bi se volivke/ci morali vpisati kot koroške/i Slovenke/ci. Številni med njimi se registra še vedno bojijo; v zadnjih desetletjih je bilo namreč uresničevanje pravic iz Avstrijske državne pogodbe delno odvisno tudi od njihovega števila.

⁶⁵ Ugotovitev indeksa zaupanja OGM je, da prostorska bližina političnega predstavništva krepi zaupanje: lokalni svet npr. običajno uživa večje zaupanje kot državna vlada, ta pa večje kot zvezna.

Trenutni sproščeni odnos med slovensko narodno skupnostjo in nemško govorečim večinskim prebivalstvom

Vse večje število vpisov k dvojezičnemu izobraževanju kaže, da je slovenščina bolj prepoznana in cenjena tudi med nemško govorečim prebivalstvom. Tudi udeleženke/ci reprezentativne raziskave ocenjujejo odnos med slovensko narodno skupnostjo in večinskim prebivalstvom kot dober do precej dober, pri čemer je razpoloženje med pripadnicami/ki narodne skupnosti še boljše (Grafikon 37).

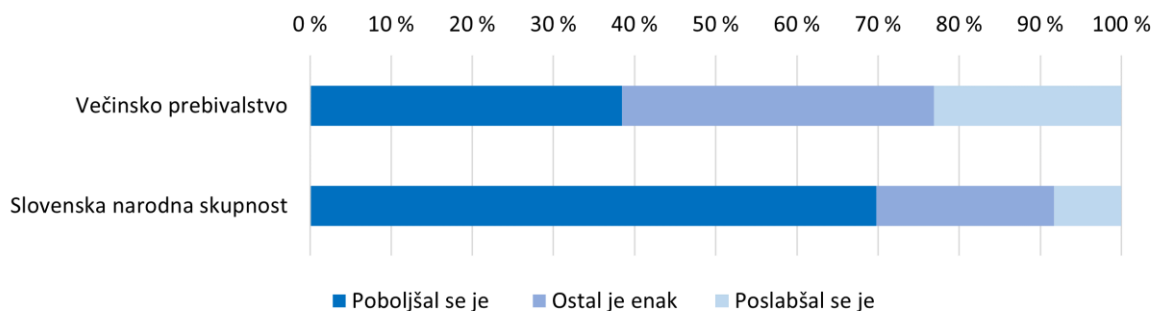
Grafikon 36: Kakšen je odnos med slovensko narodno skupnostjo in večinskim prebivalstvom?

Vir: Lastno zbiranje podatkov. Podlaga so Avstrijke/ci na osrednjem območju z dobrim do tekočim znanjem slovenščine (slovenska narodna skupnost; N = 562) in Avstrijke/ci z malo ali nič znanja slovenščine (večinsko prebivalstvo; N = 580).

Očitno so se v zadnjih letih v primerjavi s preteklim obdobjem napeti odnosi do določene mere sprostili, kar opažajo predvsem pripadnice/ki slovenske narodne skupnosti pa tudi relativna večina nemško govorečega prebivalstva (Grafikon 38). V slovenski narodni skupnosti tako menijo zlasti starejše/i anketiranke/ci, medtem ko so mlajše/i anketiranke/ci nekoliko bolj pesimistične/i.

Grafikon 37: Kako se je v zadnjih letih razvijal odnos med slovensko narodno skupnostjo in večinskim prebivalstvom?

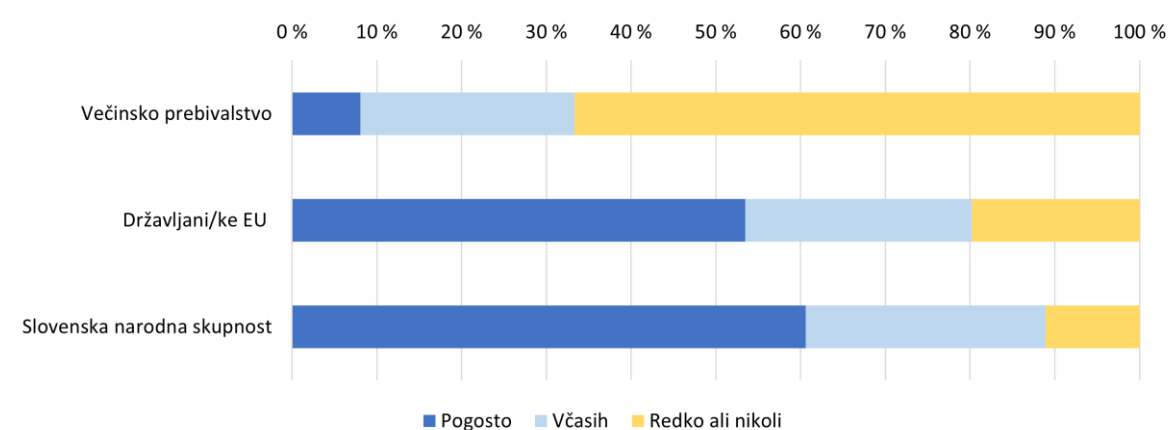
Vir: Lastno zbiranje podatkov. Podlaga so Avstrijke/ci na osrednjem območju z dobrim do tekočim znanjem slovenščine (slovenska narodna skupnost; N = 562) in Avstrijke/ci z malo ali nič znanja slovenščine (večinsko prebivalstvo; N = 580).

Gospodarske prednosti dvojezičnosti bi bilo treba bolj poudariti

Kljub na splošno pozitivni podobi sobivanja slovenske narodne skupnosti in večinskega prebivalstva je reprezentativna raziskava zlasti v odprtih odgovorih razkrila še številne napetosti. Razmerje med večino in manjšino je zato treba oceniti kot sproščeno, vendar krhko.

Dejstvo, da večina prebivalstva skoraj ne priznava gospodarskih prednosti dvojezičnosti, je mogoče razumeti kot pomanjkljivost pri doseganju trajnejše sprostitev odnosov. Kljub članstvu Avstrije in Slovenije v EU, močni izvozni usmerjenosti gospodarstva v obeh majhnih državah in obmejni legi le manjši del anketiranega nemško govorečega prebivalstva meni, da bi znanje slovenščine prineslo konkretne prednosti v poklicnem življenju ali na delovnem mestu, npr. v stikih z (novimi) strankami ali dobavitelji. Slovenska narodna skupnost pa tudi slovenske/i državljanke/i EU to vidijo ravno obratno, ekonomsko prednost dvojezičnosti zelo jasno prepoznajo (Grafikon 39).

Grafikon 38: Kako pogosto je dvojezičnost (nemščina/slovenščina) konkretna prednost v poklicnem življenju?

Vir: Lastno zbiranje podatkov. Podlaga so zaposlene/i Avstrijke/ci na osrednjem območju z dobrim do tekočim znanjem slovenščine (slovenska narodna skupnost; N = 291), zaposlene/i Avstrijke/ci z malo ali nič znanja slovenščine (večinsko prebivalstvo; N = 336) in zaposlene/i državljanke/i EU s slovenskim državljanstvom (N = 41).

Večja ozaveščenost večinskega prebivalstva o gospodarskih prednostih dvojezičnosti bi lahko prispevala k večjemu spoštovanju. Na ta način bi se politični in upravni ukrepi za ohranjanje in krepitev slovenskega jezika obravnavali kot poslovne naložbe in ne bi le pravno, temveč tudi praktično prispevali k razumevanju prebivalstva.

Sklep

Sklepno poglavje povzema glavne ugotovitve študije ter priporočila politiki in upravi za ukrepanje.

Po dvajsetih letih je bilo v pričujoči študiji z inovativno metodo in obstoječimi administrativnimi podatki prvič ponovno omogočeno pridobivanje trdnih demografskih dejstev o koroških Slovenkah/cih. Iz njih je razvidno, da slovenska narodna skupnost v 21. stoletju še vedno nazaduje, kar je predvsem posledica močne migracije, zlasti mladih žensk, z osrednjega območja v »diasporo« na Dunaj in v Gradec.

Obenem pa od vstopa Slovenije v EU na južnem Koroškem zaradi priseljevanja slovenskih državljan/ov EU, katerih otroci že predstavljajo znaten delež slovensko govorečih učenk/cev, poteka revitalizacija slovenskega jezika (ti so bili prvič analizirani vključno z drugim in s tretjim pogovornim jezikom).

Slovenščina se govori predvsem v zasebnem življenju in bolj ustno kot pisno, dvojezičnost v javni sferi pa še vedno ni zadostno urejena, saj je možnost rabe slovenskega jezika deloma odvisna od posameznih uradnic/kov. Dosledno izvajanje zakonskih zahtev in prepoznavnost slovenskega jezika v javnih prostorih bi bili pomembni znamenji spoštovanja in tudi pomemben ukrep za zagotavljanje ohranjanja jezika.

Raba slovenskega jezika v družinah v primerjavi s prejšnjimi generacijami upada: mlajša generacija se npr. s partnericami/ji veliko redkeje sporazumeva v slovenščini kot starejše generacije. Zato imajo institucije, mediji in društva slovenske narodne skupnosti, ki so tradicionalno »varen prostor« jezikovne rabe, večjo vlogo in soodgovornost pri posredovanju jezika. Zato je nujno, da omenjeni institucije, mediji in društva profesionalizirajo svoje digitalne komunikacijske storitve.

Zaradi manjše rabe slovenščine v družinah je vse bolj pomembno tudi institucionalizirano jezikovno učenje. Vedno bolj heterogeno jezikovno znanje otrok ob vstopu v šolo je izziv za učiteljice/e. Pomemben bi bil enoten koncept poučevanja, ki bi se prilagajal zahtevni situaciji in zagotavljal izboljšanje znanja slovenskega jezika.

Močno povečanje števila vpisanih otrok v dvojezično osnovnošolsko izobraževanje v zadnjih desetletjih je nedvomno pozitiven dosežek, ki pa ne sme zakriti dejstva, da je štiriletno osnovno šolanje le manjši del sodobnih izobraževalnih biografij. Celovit pregled izobraževalnega sistema od predšolske vzgoje do višje šole (ki je bil v tej študiji prvič dosledno izveden) kaže, da je zunaj osnovne šole delež dvojezičnega izobraževanja za najmanj polovico manjši. Dvojezično ponudbo je treba razširiti zlasti v predšolskih ustanovah in v skupinah popoldanskega varstva; upanje vzbuja novi sporazum med zvezno vlado in zveznimi deželami.

Kljub še vedno prisotni in zaznani diskriminaciji so se odnosi med koroškimi Slovenkami/ci in nemško govorečim večinskim prebivalstvom na južnem Koroškem v zadnjih letih umirili, izboljšanje razmer opažajo zlasti pripadnice/ki te narodne skupnosti. Za trajnostno izboljšanje bi bilo pomembno še bolj poudariti gospodarsko prednost dvojezičnosti v obmejni regiji. Te prednosti se večinsko prebivalstvo komaj zaveda.

Na splošno bi bilo treba za preprečevanje nadaljnjega zmanjševanja števila pripadnic/kov slovenske narodne skupnosti namesto razdrobljenih ukrepov poskrbeti za široko in celostno uveljavljanje slovenskega jezika in s tem dvojezičnosti na vseh analiziranih področjih. Koncept vključevanja jezika na različna področja in njegovo dosledno izvajanje bi bila jasna znaka, da je dvojezičnost obravnavana kot dodatna vrednost za celotno družbo.

Spremna beseda dr. Brigitte Busch

Nekaj pripomb z jezikovnega vidika

Poročilo o položaju, rabi jezika in perspektivah slovenske narodne skupnosti na Koroškem je objavljeno dvajset let po zadnjem popisu prebivalstva, ki je zbral podatke o pogovornem jeziku, in več kot trideset let po obsežnem poročilu *Položaj in perspektive narodnih skupnosti v Avstriji*, ki ga je naročila Avstrijska rektorska konferenca.⁶⁶ Tako je po dolgem času spet na voljo podlaga za določanje smeri jezikovne in izobraževalne politike, ki temelji na zanesljivih podatkih, kar je bilo že dolgo potrebno.

Poročilo odlikuje to, da združuje kvantitativne in kvalitativne raziskave, pri čemer so statistični podatki iz različnih virov med seboj povezani s posebej razvito metodo, kar omogoča diferenciran in celosten pristop, zaradi katerega so številke enostavne za branje tudi za bralke/ce, ki niso statističarke/ki. To velja zlasti za poglavje o izobraževanju, kjer je na podlagi povezanih podatkov prvič mogoče primerjati stanje dvojezičnosti na različnih ravneh izobraževalnega sistema, od predšolske do srednješolske. Čeprav je treba opozoriti, da pravice manjšin same po sebi ne bi smele biti povezane s številkami, lahko skrbno izbrane in obdelane številke, tako kot v tej študiji, razkrijejo strukturne težave in nakažejo trende.

Obravnava poročila z jezikovnega vidika je očitna, saj ima slovenski jezik, kot je razvidno iz poročila, osrednjo vlogo ne le pri identifikaciji z narodno skupnostjo, temveč tudi zato, ker se dvojezičnost vse bolj dojema kot regionalna posebnost, ki presega narodno skupnost v ožjem smislu.

V nadaljevanju so izpostavljeni posamezni rezultati študije, ki so po eni strani povezani s temami, ki se trenutno obravnavajo v mednarodnih raziskavah manjšinskih jezikov, po drugi strani pa z evropskimi instrumenti varstva manjšin, zlasti z Okvirno konvencijo za varstvo narodnih manjšin⁶⁷, za katero sem kot strokovnjakinja, imenovana od Avstrije, lahko dolgo delala.

Na prvi pogled je v študiji OGM zaskrbljujoča ugotovitev, da je »za demografski razvoj v zadnjih 20 letih značilno nadaljnje upadanje tradicionalne narodne skupnosti na osrednjem območju: bolj ko je bil kraj leta 2001 »slovenski«, bolj se je zmanjševalo njegovo prebivalstvo.« Študija navaja, da upad ni posledica staranja prebivalstva, temveč migracije – tudi mladih, bolje izobraženih žensk s strukturno šibkih, relativno kmetijsko usmerjenih obrobni območij. To kaže na (iz)selitev študentk/ov, ki je lahko začasna ali stalna. Cilji odtoka so predvsem Celovec kot regionalno središče ter Dunaj in Gradec. Žal v raziskavo ni bilo mogoče vključiti slovensko govorečih skupin mestnega prebivalstva zunaj tradicionalnega poselitvenega območja, ki je tu izenačeno z območjem uporabe Zakona o manjšinskem šolstvu iz leta 1958 (torej Celovec ni vključen). Veliko kaže na to, da upad na osrednjem območju ni le nadaljevanje desetletja trajajočega negativnega trenda, temveč del sprememb, ki jih lahko razumemo tudi kot priložnost.

⁶⁶ Österreichische Rektorenkonferenz (ur.) (1989). *Poročilo delovne skupine Lage und Perspektiven der Volksgruppen in Österreich*. Dunaj: Böhlau.

⁶⁷ <https://www.coe.int/en/web/minorities/home>

Tisti, ki zapustijo tradicionalno naselitveno območje, za narodno skupnost niso samodejno »izgubljeni«. Stiki se intenzivno negujejo in kar nekaj jih goji željo po vrnitvi, ki pa ni vedno uresničljiva.⁶⁸ Mestna slovensko govoreča izobražena elita – spomnimo se imen, kot so Maja Haderlap, Martin Kušej, Tanja Prušnik ali Valentin Inzko – odločilno prispeva h kulturni in k intelektualni dinamiki ter k zavedanju, da je Avstrija večjezična država.

Kot kaže študija, migracije z osrednjega območja številčno kompenzira priseljevanje slovenskih državljan/ov ne le na mestna območja, temveč tudi v podeželske obmejne občine na osrednjem območju (v študiji opredeljene kot občine, v katerih je več kot 15 odstotkov prebivalcev ob popisu prebivalstva 2001 navedlo slovenščino kot enega od svojih pogovornih jezikov). Četrtna tistih, ki so se priselili, kar je zelo velik delež, pravi, da se udeležuje slovenskega društvenega in kulturnega življenja in tako aktivno prispeva k družbeni integraciji. Sorodstvene vezi igrajo nezanemarljivo vlogo tudi pri priseljevanju iz Slovenije, ki ga je omogočila svoboda gibanja znotraj EU. To kaže, da meja izgublja svoj zgodovinsko obremenjeni pomen razmejitvene črte.

Slovenščina na Koroškem je danes, kot je razvidno iz pričujoče študije, v položaju, ki ga lahko označimo kot položaj odpornosti ali revitalizacije. Najpomembnejši kazalnik poleg že omenjenih so stalno visoke številke vpisa k dvojezičnemu osnovnošolskemu izobraževanju. To velja tudi za občine, ki ne ležijo na osrednjem območju, in celo za občine, v katerih se dvojezično izobraževanje že vrsto let ni izvajalo. Zlasti preseneča kraj Štefan na Zilji, kjer do leta 2010 ni bilo prijav, sedaj pa je k dvojezičnemu pouku prijavljenih skoraj 70 odstotkov otrok. Na splošno je med starši, ki svoje otroke prijavijo k dvojezičnemu izobraževanju, veliko takih, ki po njihovi oceni slabo ali sploh ne govorijo slovensko. Ko četrtna anketirank/cev iz te skupine navaja, da so same/i obiskovale/i dvojezični pouk, 38 odstotkov pa, da so vanj vpisale/i ali želijo vpisati svoje otroke, to pove dvoje: po eni strani, da samo štiri leta osnovne šole niso dovolj, da bi se ocenili kot kompetentne/i govorce/ci slovenščine, po drugi strani pa, da za naslednje generacije obstaja velika pripravljenost za (ponovno) odprtje dostopa do slovenščine.

Slovenščina na Koroškem je, kot je mogoče sklepati na podlagi omenjenih dogodkov, pred novo fazo. Tradicionalnemu jedru, ki se zmanjšuje, se pridružujejo nove skupine govork/cev in učenk/cev slovenščine: priseljenke/ci iz Slovenije, tiste/i, ki iščejo dostop do družinskega jezika, ki je bil v prejšnjih generacijah zatrt, ali tiste/i, ki želijo pokazati spoštovanje do regionalne večjezičnosti. To so ljudje z različnimi motivi, jezikovnimi biografijami in jezikovnimi repertoarji, z neenakimi jezikovnimi kompetencami in s svojim načinom prakticiranja slovenščine: narečno, pogovorno ali standardno, v slovenskih različicah, z nemškimi in drugimi naglasi, aktivno ali le pasivno, v vsakdanjem jeziku ali bolj simbolno. V praksi se razvija nova kultura večjezičnosti, ki vključuje sprejemanje jezikovnih razlik, pripravljenost na dvojezično komunikacijo in upoštevanje situacijskih kompetenc.⁶⁹ V podporo temu so potrebni dostopne ponudbe za učenje slovenščine tudi za odrasle ter sodobni pripomočki, kot so prevajalska orodja ali učne aplikacije.

68 Obid, M. (2017). Splošni položaj mladih v slovenskem zamejstvu v Avstriji. V. Kržišnik-Bukić (Ed.), *Mladi v slovenskem zamejstvu: Družbeni in kulturni konteksti ter sodobni izzivi. Zvezek 1: Splošni položaj mladih v slovenskem zamejstvu*. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja, str. 132 f.

69 Busch, B. (2022, v tisku). *Minderheitensprachen [Manjšinski jeziki]*. V C. Fölbes & T. Roelcke (Eds.), *Handbuch Mehrsprachigkeit*. Berlin: De Gruyter.

Podobno velja za številne manjšinske jezike v Evropi. Jezikoslovec Ghil'ad Zuckermann⁷⁰ procese oživljanja jezikov, ki se še prenašajo na naslednjo generacijo, označuje kot reinvigoracijo (okrevanje), v nasprotju z revitalizacijo (oživljanjem) izjemno ogroženih jezikov in vračanja jezikov, ki se ne govorijo več. Med prve šteje Valižane in Irce. Ko gre za poskus obrnitve prejšnjih, včasih nasilnih asimilacijskih procesov, ki so jih povzročili nacionalni državni redi in urbanizacija, se uporablja tudi izraz odpornost. Pri tem ne gre za vzpostavitev prejšnjega stanja, temveč za odprte procese, za katere so značilne negotovosti, inovacije in eksperimentiranje.⁷¹ Da bi upoštevali povečano mobilnost ljudi, je treba opustiti idejo, da sta jezik in ozemlje statično povezana. Iz Evropske okvirne konvencije o varstvu narodnih manjšin izhaja, da se manjšinske pravice na tradicionalnem območju naselitve ne smejo omejevati zaradi demografskih sprememb in da je treba v največji možni meri dostop do manjšinskih pravic zagotoviti tudi zunaj tega območja.⁷² Zato se postavlja vprašanje, ali koncept narodnih skupnosti, ki se nanaša izključno na Avstrijke/ce na določenem omejenem območju, še vedno ustreza družbeni realnosti. To velja še toliko bolj, ker je avstrijsko ustavno sodišče že leta 1989 priznalo, da je treba dvojezično izobraževanje omogočiti tudi zunaj tradicionalnega območja naselja, če obstaja trajna lokalna potreba.

Za primere jezikovne odpornosti ali revitalizacije je značilno, da pridobivanje jezika v nasprotju z neprekinjenim prenosom jezika sprva ne poteka ali ne poteka predvsem v družini, temveč zunaj nje. Kot je razvidno iz poročila, to do neke mere velja tudi za Koroško. Zato je izobraževalni sistem še toliko bolj v središču pozornosti. Za privlačnost in kakovost izobraževanja v manjšinskih jezikih je odločilna stalna ponudba, ki zagotavlja kontinuiteto na vseh ravneh, od osnovnošolskega do visokošolskega izobraževanja. Kritični trenutki, kot je večkrat opozoril odbor strokovnjakinj/ov okvirne konvencije, so prehodi z ene stopnje na drugo, npr. iz osnovnošolskega v nižje sekundarno izobraževanje, kjer pogosto pride do prekinitev dvojezične izobraževalne poti. Ko starši in učenke/ci vlagajo v dvojezično izobraževanje, morajo biti prepričani, da bodo učenke/ci res lahko pridobili pismenost v obeh jezikih in jezikovne kompetence v manjšinskem jeziku razvili do te mere, da jih bodo lahko uporabljali v različnih življenjskih situacijah.⁷³

Ker študija omogoča celovit, primerjalni pogled na vse ravni dvojezičnega izobraževalnega sistema na Koroškem, so resne pomanjkljivosti v smislu kontinuitete številčno oprijemljive. Razveseljiv razvoj v osnovnih šolah (in precej pozitivna podoba na višji sekundarni ravni) je v nasprotju s precejšnjo potrebo po nadoknaditvi zaostanka na vseh drugih področjih. To velja tako za predšolsko izobraževanje kot tudi za nižje sekundarno izobraževanje in popoldansko varstvo. Kot kaže poročilo, to ni posledica pomanjkanja zanimanja, temveč predvsem nezadostnih ponudb. Kljub številnim prizadevanjem v zadnjih letih stopnja dvojezičnega predšolskega varstva ne znaša niti polovico deleža dvojezičnosti v osnovnih šolah. To je še toliko bolj problematično, ker sta

70 Zuckermann, G. (2020). *Revivalistics. From the Genesis of Israeli to Language Reclamation in Australia and Beyond*. Oxford: Oxford University Press.

71 Bradley, D. (2019). Resilience for Minority Languages. V G. Hogan-Brun & B. O'Rourke (Eds.), *The Palgrave Handbook of Minority Languages and Communities* (pp. 509–530). London: Palgrave Macmillan.

72 Council of Europe (2016). *The Framework Convention: A key tool to managing diversity through minority rights. Thematic Commentary No. 4. The scope of application of the Framework Convention*. Strasbourg: Council of Europe.

73 Busch, B. (2018). Article 14. V R. Hofmann, T. H. Malloy, & D. Rein (Eds.), *The Framework Convention for the Protection of National Minorities* (pp. 254–268). Leiden, Boston: Brill Nijhoff.

zaradi družbenih sprememb tako predšolsko izobraževanje kot popoldansko varstvo danes veliko pomembnejša kot v času oblikovanja zakonov o manjšinskih šolah. Tudi zakonodaja pripisuje velik pomen predšolskemu izobraževanju, zlasti jezikovnemu, zaradi česar je bil leta 2010 uveden obvezni vrtec. Iz tega sledi, da je treba celovito dvojezično ponudbo vsaj v obveznem letu vrtca – morda tudi z ustavnega vidika – nujno zakonsko urediti.

Na splošno lahko rečemo, da je slovenščina, ki je bila v 20. stoletju večkrat izpostavljena množičnim napadom, vse do njene popolne prepovedi v šolah v času nacističnega režima, danes priznan del regionalne izobraževalne krajine. Tako so dvojezične koroške šole usklajene z mednarodnim trendom. Šole, ki ponujajo regionalne in manjšinske jezike, pogosto pridobijo na privlačnosti tudi zunaj tradicionalnih skupin govork/cev, saj se jim zaradi njihovih izkušenj priznava večja usposobljenost za ravnanje z večjezičnostjo. Na nek način so se iz dvojezičnih razvile v dvo-več-jezične šole,⁷⁴ ki se soočajo z izzivom razvoja didaktike za heterogene skupine učenk/cev. Vrednost, ki se pripisuje večjezičnemu izobraževanju, se na Koroškem ne kaže le v vpisu v dvojezično osnovnošolsko izobraževanje, ampak tudi npr. v uspešnosti štirijezičnega Kugyjevega razreda, ki se od šolskega leta 1999/2000 na Slovenski gimnaziji v Celovcu izvaja v slovenskem, nemškem, italijanskem in angleškem učnem jeziku.

Analiza pogovornih jezikov učenk/cev, ki od šolskega leta 2016/2017 upošteva tudi drugi in tretji jezik, kaže, da je število učenk/cev, ki govorijo tudi slovensko, če upoštevamo le tiste, za katere je bila slovenščina vpisana kot prvi jezik, podcenjeno za 40 odstotkov. Na osrednjem območju vsak tretji otrok (tudi) govori slovensko. To kaže, da slovenščina vse bolj postaja naravni del jezikovnega repertoarja in da se ljudje postopoma oddaljujejo od ideje, da vsakogar opredeljuje en sam »materni jezik«.

Ljudje, ki imajo v svojem repertoarju slovenščino (v kateri koli obliki), predstavljajo zelo heterogeno skupino, ki je ne moremo več razumeti zgolj kot enotno jezikovno skupnost. V to skupino spadajo tudi tisti, za katere je slovenščina – ker se jezik ni prenesel iz prejšnje generacije – izgubljen ali potlačen družinski jezik. Izguba jezika zaradi njegove prepovedi in prisilne ali nasilne asimilacije je po mnenju znanstvenic/kov travmatičen dogodek. Takšna izguba se kot praznina pogosto doživlja šele v tretji generaciji, in tako šele pri njej povzroča željo po ponovni prilastitvi jezika. Študije kažejo, da lahko revitalizacija jezika prispeva k procesu zdravljenja tako na individualni kot družbeni ravni.⁷⁵

Včasih je pripadnost narodni skupnosti ali večinskemu prebivalstvu veljala kot »ali – ali«, danes pa se pripadnost razume kot prilagodljiva, performativna praksa. V tem smislu Evropska okvirna konvencija predvideva svobodno samoidentifikacijo, ki vključuje situacijsko in večplastno pripadnost.⁷⁶ V znanosti govorimo o spreminjajočih se praksah pozicioniranja,⁷⁷ tj. o tem, kako nas

74 Jaffe, A. (2012). Multilingual citizenship and minority languages. V M. Martin-Jones, A. Blackledge, & A. Creese (Eds.), *The Routledge Handbook of Multilingualism* (pp. 83–99). London, New York: Routledge.

75 Zuckermann, G. (2020); Skrodzka, M., Hansen, K., Olko, J. in Bilewicz, M. (2020). The Twofold Role of a Minority Language in Historical Trauma: The Case of Lemko Minority in Poland. *Journal of Language and Social Psychology*, 39 (4), 551–566.

76 Council of Europe (2012). Thematic Commentary No. 3. The language rights of persons belonging to National Minorities under the Framework Convention. Strasbourg: Council of Europe.

77 Jaffe, A. (2012).

kot govorce/ce v določenih situacijah dojemajo ali bi želeli, da nas dojemajo drugi. To potrjuje tudi študija. Poleg tistih, ki se v celoti pripisujejo slovenski narodni skupnosti, jih je nemalo na vprašanje o pripadnosti etnični skupini odgovorilo s »precej« ali »raje ne«, mnogi pa so navedli, da »občasno« poudarjajo svojo pripadnost narodni skupnosti. Športna in kulturna društva so nepričakovano cenjena kot priložnost ne le za učenje slovenščine, ampak tudi za vzpostavljanje socialnih vezi. Precej presenetljivo je, da imajo tradicionalni mediji, tj. časopisi, radio in televizija, pri tem še vedno pomembno vlogo. Študija ugotavlja pomanjkljivosti na področju prisotnosti v družbenih medijih.

Ugotovitev, da je pripadnost trenutno razumljena kot večplastna praksa pozicioniranja, se ujema z rezultati nedavnih kvalitativnih raziskav z mladimi koroškimi Slovenkami/ci. Ti kažejo, da pripadnost pogosto poteka v obliki performativnih dejanj, s katerimi se v javnem prostoru posebej izkazuje znanje slovenskega jezika,⁷⁸ in da se o pripadnosti ne razmišlja toliko v etnično-nacionalnih kategorijah kot v smislu povezanosti z zgodovino krivic, preganjanja in upora ter čustveno obarvanega odnosa do jezika in izrazite želje po njegovem ohranjanju.⁷⁹

Naloga pričujočega epiloga ni oblikovanje priporočil. Iz poročila je razvidno, da je slovenščina na Koroškem v fazi sprememb. Čeprav se ugotavlja upadanje slovenske narodne skupnosti v tradicionalnem smislu, pa je tudi veliko indicev, da se je proces revitalizacije že začel. Pomembno je, da si še naprej prizadevamo ustvariti razmere, ki ta proces podpirajo. Pričujoče poročilo seveda odpira številna nova vprašanja, kar je treba razumeti kot povabilo k poglobljenemu sodelovanju. Ponuja trdno podlago in številne predloge tako za politične odločevalke/ce kot akademike, predvsem pa za zavzete jezikoslovke/ce in uporabnice/ke jezika.

78 Kolb, J. (2018). Präsenz durch Verschwinden. Sprache und Ethnizität in der Alltagspraxis junger Kärntner Slowen_innen. Bielefeld: transcript.

79 Obid, M. (2018). Identitetne opredelitve mladih v slovenskem zamejstvu v Avstriji. V Obid (Ed.), *Mladi v slovenskem zamejstvu: Družbeni in kulturni konteksti ter sodobni izzivi*. Zvezek 2: Identitetne opredelitve mladih v slovenskem zamejstvu (str. 97–135). Celovec, Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja.

Seznam slikovnega gradiva

Tabela 1: Razporeditev tipov vasi (glede na delež slovensko govorečih v letu 2001) na osrednjem območju	10
Grafikon 2: Razvoj prebivalstva (2001 = 100) na osrednjem območju po tipu kraja	11
Grafikon 3: Delež posameznih starostnih skupin (v odstotkih) na dan 1. 1. 2021 na osrednjem območju po tipu kraja	12
Grafikon 4: Povprečne letne neto migracije (priseljivanje minus odseljivanje na 1.000 prebivalcev) v obdobju 2008–2020 na osrednjem območju po tipu kraja	13
Grafikon 5: Delež po spolu (ženske na 1.000 moških) na dan 1. 1. 2021 na osrednjem območju po tipu kraja	14
Grafikon 6: Porazdelitev krajev prebivališča tistih, ki so se izselili z osrednjega območja, po tipu kraja na dan 1. 1. 2021 (v odstotkih)	15
Grafikon 7: Kako pogosto sorodnice/ki iz slovenske narodne skupnosti, ki so se preselile/i na Dunaj ali v Gradec, tam uporabljajo slovenski jezik? (v odstotkih)	17
Grafikon 8: Delež tujih državljanov (v odstotkih) na dan 1. 1. 2021 na osrednjem območju po tipu kraja	18
Grafikon 9: Rezultati povpraševanja za slovenske državljanke/e EU	19
Grafikon 10: Po širitvi EU proti vzhodu se je povečalo priseljivanje slovenskih državljanov/ov na Koroško. Se vam zdi ta razvoj bolj pozitiven, bolj negativen ali vam je vseeno? (v odstotkih)	19
Grafikon 11: Koliko odstotkov osnovnošolk/cev je v šolskem letu 2019/20 govorilo (tudi) slovensko?	21
Grafikon 12: Osnovnošolke/ci s (tudi) slovenskim pogovornim jezikom 2019/20 – razdelitev po državljanstvu	22
Grafikon 13: Delež pripadnic/kov slovenske narodne skupnosti (v odstotkih), ki v določenih okoliščinah pogosto govori slovensko	25
Grafikon 14: Delež pripadnic/kov slovenske narodne skupnosti (v odstotkih), ki s svojo/im partnerico/jem pogosto govori slovensko, po starostnih skupinah	26
Grafikon 15: Kateri dejavniki so za ohranjanje jezika še zlasti pomembni? (v odstotkih) ...	27
Grafikon 16: Kako pogosto uporabljate slovenski jezik pisno/ustno na (občinskem) uradu?	28
Grafikon 17: Delež otrok, ki je v predšolskih ustanovah deležen dvojezične oskrbe	30
Grafikon 18: Delež osnovnošolk/cev, ki obiskuje dvojezični pouk 2021/2022	32
Grafikon 19: Delež osnovnošolk/cev, ki je po pouku vključen v dvojezično varstvo 2021/2022	33
Grafikon 20: Delež dijakinj/ov v nižjem sekundarnem izobraževanju, ki obiskuje pouk slovenščine 2021/2022	34

Grafikon 21: Kje se učenke/ci s stalnim prebivališčem na območju slovenske narodne skupnosti šolajo v nižjem sekundarnem izobraževanju? 2019/2020	35
Grafikon 22: Število učenk/cev v nižjem sekundarnem izobraževanju 2021.....	36
Grafikon 23: Število učenk/cev v višjem sekundarnem izobraževanju 2021	37
Grafikon 24: Delež otrok s slovensko vzgojo/izobraževanjem na različnih ravneh izobraževalnega sistema	38
<i>Grafikon 25: Poraba lastnih medijev narodne skupnosti glede na starost</i>	<i>41</i>
Grafikon: 26: Poraba družbenih medijev glede na starost (ne glede na jezik)	42
Grafikon 28: Jeziki spletnih strani	43
Grafikon 29: Dejavnosti društev v družbenih medijih.....	44
Grafikon 30: Jezik komuniciranja društev/organizacij v družbenih medijih	45
Grafikon 31: Doseg prisotnosti združenj/organizacij na družbenih omrežjih (glede na jezik komunikacije)	45
Grafikon 32: Ali se (tudi) vi štejete za koroško/ega Slovenko/ca ali pripadnico/ka slovenske narodne skupnosti na Koroškem?	47
Grafikon 33: Ali občasno poudarite, da se prištevate (tudi) k slovenski narodni skupnosti ali to raje zadržite zase?	48
Grafikon 34: Ali ste bili kdaj kritizirani zaradi uporabe slovenščine v javnosti, se včasih počutite neprijetno ali pa se to ne dogaja?	49
Grafikon 35: Uporaba slovenskega jezika v društvih	50
Grafikon 36: Obveščenost, zadovoljstvo in stiki s tremi predstavniškimi organizacijami ...	52
Grafikon 37: Kakšen je odnos med slovensko narodno skupnostjo in večinskim prebivalstvom?	53
Grafikon 38: Kako se je v zadnjih letih razvijal odnos med slovensko narodno skupnostjo in večinskim prebivalstvom?	53
Grafikon 39: Kako pogosto je dvojezičnost (nemščina/slovenščina) konkretna prednost v poklicnem življenju?	54

Okrajšave

tj.	to je
mdr.	med drugim
itd.	in tako naprej
npr.	na primer
ZMR	Centralni register prebivalstva
%	odstotek